

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (TİCARET HUKUKU)
ANABİLİM DALI**

TÜRK HUKUKUNDA KARŞILIKSIZ ÇEK

Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi

Ceren FIRAT

Ankara - 2007

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (TİCARET HUKUKU)
ANABİLİM DALI**

TÜRK HUKUKUNDA KARŞILIKSIZ ÇEK

Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi

Ceren FIRAT

**Dönem Projesi Danışmanı
Prof. Dr. Asuman TURANBOY**

Ankara - 2007

1. GİRİŞ

1.1 ÇEKİN TARİHÇESİ VE TANIMI

1.2 ÇEK KULLANMANIN AVANTAJLARI

1.2.1 KEŞİDECİ VE HAMİL AÇISINDAN

1.2.2 MALİ KURULUŞLAR VE ÜLKE EKONOMİSİ AÇISINDAN

2. KARŞILIK KAVRAMI VE KARŞILIKSIZ ÇEK

2.1 KARŞILIK KAVRAMI

2.2. KARŞILIK ZAMANI

2.2.1. İBRAZ SÜRELERİ

2.2.2. İLERİ TARİHLİ ÇEKLER

2.3 KARŞILIĞIN KISMEN BULUNMASI

2.4 KARŞILIĞIN HİÇ BULUNMAMASI

2.5 ÇEKİN KARŞILIĞININ HİÇ BULUNMAMASI VEYA KISMEN BULUNMASI

HALİNDE MUHATAP BANKANIN SORUMLU OLDUĞU MİKTAR

2.6 KARŞILIKSIZ ÇEK

3. KARŞILIKSIZ ÇEKİN HUKUKİ YAPTIRIMLARI

3.1 ÇEK HAMİLİNİN MÜRACAAT HAKKI

3.1.1 GENEL OLARAK

3.1.2 MÜRACAAT HAKKININ KULLANILABİLMESİNİN ŞARTLARI

3.1.2.1 Maddi Şartlar

3.1.2.1.1 Alelade Çeklerde

3.1.2.1.2 Mahsup Çeklerinde

3.1.2.2 Şekli Şartlar

3.1.2.2.1 Durumun Protesto Varakası İle Tespiti

3.1.2.2.2 Durumun Muhatabın Beyanı İle Tespiti

3.1.2.2.3 Durumun Takas Odasının Beyanı İle Tespiti

3.1.2.3 Keşidecinin Düzeltme Hakkını Kullanmamış Olması

3.1.3. MÜRACAAT BORÇLULARI VE BU BORÇLULARIN

SORUMLULUĞUNUN NİTELİĞİ

3.1.4 MÜRACAAT HAKKININ KAPSAMI

3.1.4.1 Hamil Açısından

3.1.4.1.1 TTK 722'ye Dayalı Talepler

3.1.4.1.2 TTK 695/3'e Dayalı Talepler

3.1.4.2 Ödeyen Bir Müracaat Borçlusu Açısından

3.1.5 MÜRACAAT HAKKINA İLİŞKİN ZAMANAŞIMI SÜRESİ

3.2 MÜRACAAT HAKKININ KAYBI HALİNDE

3.2.1 GENEL OLARAK

3.2.2 SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME DAVASI

3.2.3 HAMİLİN TEMEL İLİŞKİYE DAYANABİLMESİ

3.2.4 KARŞILIĞIN DEVRİ

4. KARŞILIKSIZ ÇEKİN CEZAI YAPTIRIMLARI

4.1 TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE CEZAI YAPTIRIMLARIN TARİHİ GELİŞİMİ

4.1.1 GENEL OLARAK

4.1.2 3167 SAYILI KANUN'UN KABUL EDİLMESİNDEN ÖNCE

4.1.3 3167 SAYILI ÇEK KANUNUNUN KABUL EDİLMESİ

4.1.4 3167 SAYILI ÇEK KANUNU'NDA 4814 SAYILI KANUN İLE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

4.2 KARŞILIKSIZ ÇEK KEŞİDE ETME SUÇU

4.2.1 GENEL OLARAK

4.2.2 SUÇUN OLUŞMASININ ŞARTLARI

4.2.2.1 Hukuken Geçerli Bir Çekin Varlığı

4.2.2.2 Çekin Süresinde İbraz Edilmesi

4.2.2.3 Çekin Meşru Hamil Tarafından İbraz Edilmesi

4.2.2.4 Çekin Karşılıksızlık Gerekçesiyle Ödenmemesi

4.2.2.5 Ödenmemenin Usulüne Uygun Olarak Tespiti

4.2.2.6 Keşidecinin Kastının Aranmaması

4.2.2.7 Düzeltme Hakkının Kullanılmamış Olması

4.2.3 SUÇUN FAİLİ

4.2.3.1 Gerçek Kişilerin Çek Sahibi Olması

4.2.3.2 Tüzel Kişilerin Çek Sahibi Olması

4.2.4 ŞİKAYET HAKKI

4.2.5 KARŞILIKSIZ ÇEK KEŞİDE ETME SUÇUNUN MÜEYYİDELERİ

4.2.5.1 Ağır Para Cezası

4.2.5.2 Hapis Cezası

4.2.5.3 Çek Hesabı Açtırmanın Yasaklanması

4.2.5.4 Çek Defterlerini Geri Vermek Mükellefiyeti

KAYNAKÇA

ARKAN, Sabih: "3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun'da Yapılan Değişiklikler", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Haziran 2003,Cilt XXII, Sayı 1.

BAHTİYAR, Mehmet: Kıymetli Evrak Hukuku.

BATTAL, Ahmet: Kıymetli Evrak Hukuku.

CİVAN, Mehmet/ SUSUZ, Kaan: "Yeni Çek Tasarısının Ekonomik Hayata Etkisi ve Ekonomik Hayatın Beklentileri", Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp'e Armağan , Cilt I.

DOMANIÇ, Hayri: Karşılıksız Çek, İstanbul 1983

ERİŞ, Gönen: Uygulamalı Çek Hukuku, İstanbul 2004.

GÖLE, Celal: Çek Hukuku, Ankara 1989.

GÜNGÖR , Şener / KAYA Mustafa : 4814 Sayılı Kanunla Değişik Çek Suçları, Açıklamalar-Kararlar-İlgili Mevzuat, 2. Bası, Ankara 2004.

KARAKAYA, Selahattin:En Son Değişikliklerle Karşılıksız Çek ve Uygulaması, Ankara 1986.

KARAYALÇIN, Yaşar: Ticaret Hukuku III. Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri), Ankara 1970.

KENDİGELEN,Abuzer: Çek Hukuku,İstanbul 2006.

MOROĞLU, Erdoğan: "3167 Sayılı Çek Kanununda 4814 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler" Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşa İçin Armağan, Ankara 2004.

MUGAMİNİYA, Muhammet: "Türk ve İran Hukukunda Karşılıksız Çekin Hukuki ve Cezai Sonuçları".

NUHOĞLU, Ayşe: "4814 Sayılı Kanunla Değişik Karşılıksız Çek Keşidesi Suçu", Prof. Dr Aydın Aybay'a Armağan, İstanbul 2004.

ÖZTAN, Fırat:Kıymetli Evrak Hukuku,Ankara 2006.

POROY, Reha: Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, İstanbul 1999.

POROY/ TEKİNALP: Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, İstanbul 2006.

PULAŞLI, Hasan: Kıymetli Evrak Hukuku, Adana 2005.

REİSOĞLU Seza: Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, Ankara 1998.

TEOMAN Ömer: Çek Yasası ve Getirdiği Yenilikler, İstanbul 1987.

YENİDÜNYA, Ahmet Caner : Açıklamalı-Gerekçeli-Karşılaştırmalı Yeni Çek Kanunu, İstanbul 2003.

1. GİRİŞ

1.1 ÇEKİN TARİHÇESİ VE TANIMI

Ticari hayatta çek kullanımı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Ancak çekin ilk olarak ne zaman kullanılmaya başlandığı kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda yazarlar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.¹ Modern manada çek kullanımının 1742 tarihinde İngiltere’de başladığı ve buradan diğer Kara Avrupası ülkelerine yayıldığı genel olarak kabul edilmektedir.² XX. yüzyılın son çeyreğinde ise çek, yaygın bir uygulama alanı bulan kredi kartı ile ciddi bir rekabete maruz kalmıştır. Günümüzde nakit kullanılmaksızın ödeme yapılmasına olanak sağlayan çek ile kredi kartı, banka kartı, EFT gibi diğer nakitsiz ödeme araçları arasında ciddi bir rekabet vardır. Bu rekabette kredi kartları büyük başarı elde etmiştir.³ Ancak genellikle bir üst limite tabi tutulan kredi kartları daha çok tüketiciler tarafından ve küçük miktartlı harcamalar için bir ödeme aracı olarak kullanılmaktadır. Ticari hayatta ise çek, nakdi tediye olmaksızın yapılan ödemelerde kullanılan vasıtaların en önemlisi durumundadır. Özellikle büyük miktartlı ödemeler yine çek aracılığıyla yapılmaktadır.

¹ DOMANIÇ, Hayri: Karşılıksız Çek, İstanbul 1983, s. 11; CİVAN, Mehmet/ SUSUZ, Kaan: "Yeni Çek Tasarısının Ekonomik Hayata Etkisi ve Ekonomik Hayatın Beklentileri", Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp'e Armağan , Cilt I, s.738.

² POROY, Reha: Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, İstanbul 1999, s.249.

³ KENDİGELEN,Abuzer: Çek Hukuku,İstanbul 2006, s. 21.

Türk Hukukunda çek, Türk Ticaret Kanunu'nun dördüncü faslının üçüncü kısmında düzenlenmiştir. Bugüne kadar ulusal ve uluslararası düzeyde “çek” hakkında kanuni bir tanım vermekten genellikle kaçınılmıştır.⁴ Nitekim, Türk Hukukunda çeke ilişkin temel düzenlemeleri içeren 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda ve 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun'da çeke ilişkin bir tanım maddesi bulunmamaktadır. Ancak, çeke ilişkin bir tanım vermek gerekirse, çekin, kısaca özel hükümlere tabi tutulmuş yazılı ve mücerret bir havale (banka havalesi) olduğu söylenebilir.⁵ Çekin havale ilişkisine dayalı olarak açıklanması, doktrin ve uygulama tarafından tartışmasız olarak kabul edilmektedir.⁶ Çekin temelindeki havale ilişkisinin sonucu olarak keşideci, muhataba belirli bir meblağı çekin ibrazı karşılığında ödeme, bu arada çek hamiline de bu meblağı kabz yetkisi vermektedir.

⁴ KENDİGELEN, s. 1.

⁵ KENDİGELEN, s. 3.

⁶ CİVAN/SUSUZ, s.738.

1.2 ÇEK KULLANMANIN AVANTAJLARI

Çek kullanmanın keşideci, hamil, mali kuruluşlar ve ülke ekonomisi açısından çeşitli avantajları vardır.

1.2.1 KEŞİDECI VE HAMİL AÇISINDAN

Çek kullanmanın keşideci açısından en önemli faydası kuşkusuz çek kullanarak yapılan ödemelerin para ile yapılan ödemelere oranla daha büyük bir sürat, güvenlik ve kesinlik sağlamasıdır.⁷ Gerçekten, çek nakit kullanılmaksızın ödeme yapılmasını sağlayarak keşideciyi nakit paranın muhafazası, taşınması ve kullanılmasından kaynaklanabilecek tüm rizikolara karşı korumaktadır.⁸ Aynı zamanda çek kullanımı büyük ödemelerde kolaylık sağlamakta; banknotların sayılması külfetini kaldırmakta; yanlış sayma ihtimalini bertaraf etmekte; nakit paranın bir yerden başka yere naklinden doğacak zahmetleri ve tehlikeleri ortadan kaldırmaktadır.

Çek kullanımının bir diğer faydası da, ödemelerin ispatında görülmektedir. Çek yolu ile ödeme, ödemenin yapılıp yapılmadığı, hangi tarihte yapıldığı ve ne miktarda yapıldığı gibi konularda çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümünde

⁷ ÖZTAN, Fırat: Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 2006, s.231; DOMANIÇ, s. 15.

⁸ CİVAN/SUSUZ, s. 738.

sağlam bir kanıt belgesi oluşturmaktadır.⁹ Keşideci, çek ile yaptığı ödemeleri muhatap nezdinde tutulan kayıtlar aracılığıyla rahatlıkla ispat edebilmektedir.

Ayrıca ödemelerinde çek kullanmayı tercih eden kimseler, çekle işleyen hesaplarındaki para için düşük de olsa faiz geliri elde ederler.¹⁰

Çek kullanımı hamile de bir çok imkan sağlar. Örneğin, hamil çeki bankaya ibraz yoluna gidebileceği gibi, senet bedelinin o bankadaki hesabına alacak olarak kaydını da talep edebilir veya bu çeki bir borcunu ödemede kullanabilir. Her üç durumda da hamil açısından da nakdi tediye tasarruf sağlanmaktadır.

1.2.2 MALİ KURULUŞLAR VE ÜLKE EKONOMİSİ AÇISINDAN

Çek kullanmanın yaygınlaşması, tedavüldeki nakit paranın belirli mali kuruluşlar (bankalar) nezdinde toplanması ve kaydi para olarak kullanılması suretiyle hem bu kuruluşların hem de ülke ekonomisinin yararına sonuçlar doğurmaktadır.¹¹

Çek kullanmanın milli ekonomi yönünden büyük faydaları vardır. Çek kullanma milli ekonomi yönünden faydasını daha ziyade kaydi para kullanımının artması yönünden gösterir. Kaydi parayla ödeme usulünün gelişmesi ülkenin para

⁹ DOMANIÇ, s. 15.

¹⁰ POROY, s. 292.

¹¹ KENDİGELEN, s.19; DOMANIÇ, s. 16.

sistemine de etki yapar. Çek yolu ile ödemenin devlete sağladığı diğer bir önemli yarar da vergi kontrolünü sağlaması ve vergi kaçakçılığını önlemesidir.¹²

Bir ülkede ödemelerin çekle yapılması alışkanlığının doğması bankalar yönünden de büyük önem taşımaktadır. Bankalar kar elde etmek için kurulurlar ve karlarını büyük ölçüde açtıkları krediden sağlarlar. Bir diğer ifadeyle, bir banka ne kadar çok kredi açarsa o kadar çok kar elde eder. Bankaların kredi açma gücü ise kasalarında bulunan mevduat miktarıyla bağlantılıdır. İşte bu nedenle bankalar çekle işleyen hesaplara büyük önem verir. Çünkü bir bankada çekle işleyen hesap sayısı ne kadar fazla ise, bankanın kasasında bulunan mevduat miktarı da o kadar fazla demektir.¹³

Yukarıdaki başlıklar altında ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, çek kullanımının çek kullanan kişiler, mali kuruluşlar ve ülke ekonomisi açısından ciddi faydaları vardır. Bu sebeple, birçok ülkede çek kullanımı kanun koyucu tarafından teşvik edilmiş, bu amaçla çeşitli kolaylıklar getirilmiştir.¹⁴ Örneğin çekler, diğer kambiyo senetlerinin aksine damga vergisinden muaf tutulmuştur. Ancak tek başına çek kullanımının teşvik edilmesi, çek kullanımının artması için yeterli değildir. Öncelikle çekte olan güvenin sağlanması ve korunması gerekmektedir. Bu da, ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz edilen çekin ödenmemesi durumunda etkili hukuki ve cezai yaptırımların uygulanması ile mümkündür.

¹² DOMANIÇ, s. 16.

¹³ ÖZTAN, s. 232

¹⁴ KENDİGELEN, s.19; ÖZTAN, s. 232, DOMANIÇ, s. 16.

Ödenmek için muhatap bankaya ya da takas odasına ibraz edilen bir çek, çok çeşitli sebeplerle ödenmeyebilir. Bu sebeplerden biri, çekin yeterli karşılığının bulunmaması yani “kısmen veya tamamen karşılıksız çıkması” nedeniyle ödenmemesidir. Bu sebep arz ettiği önem dolayısıyla bir çok hukuk sisteminde ön plana çıkmış ve özel düzenlemelere konu olmuştur. Nitekim, Türk Hukukunda çekin karşılıksız kalması nedeniyle ödenmemesi hukuki müeyyideler yanında Çek Kanunu madde 16 ile cezai yaptırıma da tabi tutulmuştur.

Bu çalışmamızda, Ticari Senetler Hukuku ve Ceza Hukuku yönünden ciddi sonuçları olan “Çekin Kısmen veya Tamamen Karşılıksız Çıkması Sebebiyle Ödenmemesi” durumu ve bu halde uygulanacak hukuki ve cezai yaptırımlar ayrıntılı olarak incelenecektir.

2. KARŞILIK KAVRAMI VE KARŞILIKSIZ ÇEK

2.1 KARŞILIK KAVRAMI

TTK'nun 695. maddesi, *“bir çekin keşide edilebilmesi için, muhatapın elinde keşidecinin emrine tahsis edilmiş bir karşılık bulunması ve keşidecinin bu karşılık üzerinde çek keşide etmek suretiyle tasarruf hakkını haiz bulunacağına dair muhatapla keşideci arasında açık veya zımni bir anlaşma mevcut olması şarttır”* hükmünü içermektedir.

Bu noktada hemen belirtilmesi gereken, karşılığın çekin geçerlilik şartı olmadığı, karşılık olmadan keşide edilen çekin hükümsüz olmadığıdır.¹⁵ Bir diğer ifadeyle, bir çekte bulunması gereken asgari şartları taşıyan bir senet, muhatap banka nezdinde karşılığı bulunmasa veya keşideci ile muhatap arasında çek anlaşması olmasa dahi çek olarak geçerli olacaktır. Ancak bu durumda karşılıksız çek keşide edilmesi nedeniyle keşidecinin TTK madde 720 v.d. hükümleri uyarınca hukuki sorumluluğu ve Çek Kanunu madde 16 uyarınca cezai sorumluluğu gündeme gelecektir.

Karşılık, çeki ödemeye yetecek meblağın çekle çalışan hesapta mevcut olması veya hesap sahibinin emrine amade tutulmasıdır.¹⁶ Keşidecinin muhatap banka nezdinde tuttuğu karşılık, keşidecinin doğrudan doğruya bankaya yatırdığı veya havale yoluyla bankaya gelmiş bir miktar nakit para veya bankanın üzerinde tasarruf edebilmesi için keşideci lehine açtığı bir miktar krediden meydana gelmiş olabilir.¹⁷ Bankanın, bir kredi ilişkisi var olmasa bile, müşterisini karşılıksız çek keşide etmenin sonuçlarından kurtarmak amacıyla, çek bedelini ödemesi durumu da karşılık kavramının içinde yer almaktadır¹⁸.

Karşılığın keşidecinin çek üzerinde numarası gösterilen hesabında bulunması gerekmektedir. Keşidecinin muhatap bankada çek hesabı dışında başka

¹⁵ POROY/ TEKİNALP: Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, İstanbul 2006, s. 263.

¹⁶ POROY/ TEKİNALP, s. 263.

¹⁷ ÖZTAN, s.247.

¹⁸ POROY/ TEKİNALP, s. 263.

hesapları da varsa, bu hesaplarda para bulunması karşılığın varlığını kabul için yeterli değildir. Ancak muhatap bankanın virman¹⁹ yoluyla bu hesaplardan ödeme yapma yetkisi varsa bu durumda çekin karşılığı var demektir.²⁰

2.2. KARŞILIK ZAMANI

Çekin karşılığının hangi anda mevcut olması lazımdır? Hem özel hukukta hem de ceza hukukunda karşılığın, çekin ödenmek üzere ibraz edildiği günde hazır bulunması yeterlidir.²¹ Bir diğer ifadeyle, karşılıksızlığın tespitinde, çekin fiili ibraz anında karşılığının bulunup bulunmadığı dikkate alınacaktır. Çekin keşidesi anında ya da tedavülü süresince karşılığının bulunmaması karşılıksızlığın tespitinde dikkate alınmaz.

2.2.1 İBRAZ SÜRELERİ

Bu noktada çekin ödenmek üzere muhataba ibraz edilebileceği süreler üzerinde durmak gerekmektedir. Zira, muhatap bankanın çekin ibrazında mevcut karşılığını ödemek mecburiyeti ibraz süresi ile sınırlıdır. TTK'nun 708. maddesinde çekin keşide yeri ve ödeme yeri dikkate alınarak üç farklı süre belirlenmiştir. TTK madde 708 uyarınca,

¹⁹ "Virman", kişinin aynı şubedeki kendi hesapları arası transferdir. Başka şube/banka veya başkasının hesabına aktarımlara "havale" denir.

²⁰ BAHTİYAR, Mehmet: Kıymetli Evrak Hukuku, s. 109.

²¹ Kendigelen s.260, Öztan s.247, Bahtiyar s. 109

*“Bir çek, keşide edildiği yerde ödenecekse **on gün**; keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecekse **bir ay** içinde muhataba ibraz edilmelidir. Ödeneceği memleketten başka bir memlekette keşide edilen çek, keşide yeri ile ödeme yeri aynı kıtada ise bir ay ve ayrı ayrı kıtalarda ise **üç ay** içinde muhataba ibraz edilmelidir.*

Bu bakımdan, bir Avrupa memleketinde çekilip ve Akdeniz'de sahili bulunan bir memlekette ödenecek olan ve bilmukabele Akdeniz'de sahili olan bir memlekette çekilip bir Avrupa memleketinde ödenmesi lazım gelen çekler aynı kıtada keşide edilmiş ve ödenmesi şart kılınmış sayılır.”

İbraz sürelerinin hesaplanmasında, çekte keşide günü olarak gösterilen tarih dikkate alınmalıdır.

İbraz süreleri geçtikten sonra banka karşılığı olsa bile çeki ödemek zorunda değildir. TTK'nun 711/2. maddesi uyarınca çekten cayılmamışsa muhatap ibraz müddetinin geçmesinden sonra dahi çeki ödeyebilir. Şu halde ibraz müddeti geçtikten sonra banka isterse ödeme yapar istemezse yapmaz.

İbraz süresini kaçırان hamil keşideciye ve cirantalara müracaat hakkını kaybeder. Çek de kambiyo senedi olma niteliğini kaybeder. Bu durumda, hamil, TTK'nun 730/14. maddesiyle atıf yapılan 644. maddesi uyarınca, asıl borç ilişkisine veya sebepsiz iktisap kurallarına göre keşideciden talepte bulunabilir .

2.2.2. İLERİ TARİHLİ ÇEKLER

TTK'na göre çekin zorunlu olarak taşınması gereken şekil unsurları 692. maddede sayılmıştır. Bu madde uyarınca bir senedin çek vasfını kazanması için varlığı gereken şekli şartlardan biri de keşide günüdür. TTK'nun 692/5. maddesi uyarınca çekte keşide gününün belirtilmesi şarttır. Ancak çekteki keşide tarihinin gerçeğe aykırı şekilde gösterilmiş olması çekin geçerliliğine etkili değildir²². Bu nedenle uygulamada, keşide tarihi olarak gerçeğinden daha sonraki (ileri) veya (önceki) bir tarih olarak yazılabilmektedir. İbraz süreleri de çekte yazılı tarihten itibaren işlemeye başladığı için bu sayede ibraz süreleri fiilen uzatılmış ya da kısaltılmış olunmaktadır.²³ Dolayısıyla çeke keşide tarihi olarak gerçek keşide tarihinden “sonraki bir tarih” de yazılabilir. Bu şekilde, ibraz süresi uzatılmış olmaktadır.

Türk mevzuatında ileri tarihli çekler hakkındaki tek hüküm, TTK'nun 707/2. maddesidir. Bu madde uyarınca, *“keşide günü olarak gösterilen günden önce ödenmek için ibraz olunan bir çek ibraz günü ödenir”* Maddeden anlaşıldığı üzere, ileri tarihli çeklerin keşide gününden önce bankaya ibrazı mümkündür. TTK'nun 707/1. maddesinde düzenlenen “çek görüldüğünde ödenir” ilkesinin bir sonucu olarak, banka keşide tarihinden önce ibraz edilen bu çekleri ibraz edildiği günde ödemek zorundadır. Bir diğer ifadeyle, ileri tarihli çeklerde karşılığın çekte yazılı keşide tarihinden ve bu tarihe göre hesaplanacak ibraz sürelerinden önce

²² ÖZTAN, s. 238.

²³ BAHTİYAR, s. 119.

bulundurulması gerekmektedir. Kısaca, ileri tarihli çeklerde keşideci çeki tedavüle çıkardığı anda muhatap nezdinde bir karşılık bulundurmak mecburiyetindedir.²⁴ İleri tarihli çeklerde, çek üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce ibraz edilen çek ödenmemişse, TTK madde 720'de belirtilen usullerle tespit yapılmış olmak şartıyla, karşılıksızlık ibraz tarihinde gerçekleşmiş sayılır ve TTK 695/3 ile 722'de yazılı haklar doğar.²⁵

İleri tarihli çeklerin muhatap tarafından ödenmemesi durumunda hamil keyfiyeti usulüne uygun olarak tespit ettirerek keşide gününü beklemeden ibraz gününden itibaren müracaat hakkını kullanabilir. Ayrıca karşılıksız çek keşidesi söz konusu ise hamil buna dayanarak ayrıca hukuki veya cezai müeyyidelerin uygulanmasını isteyebilir. Çek Kanunu'nun 16. maddesi uyarınca da, ibraz süresi içinde karşılıksız çek yanında keşide tarihinden önce ibraz edilip de karşılıksız çıkan çekten dolayı da cezai sorumluluk doğabilecektir.²⁶

2.3 KARŞILIĞIN KISMEN BULUNMASI

Karşılığın tam olarak bulunduğu durumlarda banka herhangi bir tedbir, haciz veya yasak kararı yoksa çek bedelini ödemek zorundadır.²⁷ Ancak, keşidecinin çek hesabında çekin tamamının karşılığı bulunmayabilir. Bu durumda da,

²⁴ KARAYALÇIN, Yaşar: Ticaret Hukuku III. Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri), Ankara 1970,s. 279.

²⁵ DOMANIÇ, s. 108.

²⁶ BAHTİYAR, s. 113.

²⁷ POROY/TEKİNALP, s. 295.

muhatap banka bu kısmi karşılığı ödemekle mükellef tutulmuştur. Bankanın bu yükümlülüğü, TTK'nun 695/3. ve ÇK'nun 4/3. maddelerinde açıkça belirtilmiştir. Bankanın kısmi karşılığı ödememesi durumunda, banka hakkında Çek Kanunu'nun 15. maddesi uyarınca üç yüz elli Yeni Türk Lirasından üç bin Yeni Türk Lirasına kadar ağır para cezasına hükmolunacaktır.

Kısmi ödeme halinde, müracaat hakkını kullanmak isteyen hamil ile muhatap banka arasında ortaya çıkan ve kısmen ödenen çekin kimde kalacağı sorununa 4814 sayılı Kanun ile değişik Çek Kanunu'nun 4/3. maddesi ile çözüm getirilmiştir. Bu maddeye göre, 10. maddede belirtilen miktar da dahil olmak üzere kısmi ödeme halinde, çekin ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi ücretsiz olarak hamile verilecektir; çek hamili bu fotokopiyle müracaat hakkını kullanabilecek, savcılığa şikayette bulunabilecektir.

Çek hamili banka tarafından yapılan kısmi ödemeyi kabul etmek zorunda değildir. Bu durum, Çek Kanunu'nun 5. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Hamilin kısmi ödemeyi kabul etmemesi halinde ibraz tarihi ile ödememe nedeni çekin üzerine yazılarak imzası karşılığında hamile verilir. Çekin ön ve arka yüzünün fotokopisi ise banka tarafından saklanır. Çek Kanunu'nun 5. maddesi TTK'nın çekler için de uygulanacağı belirtilen 621. maddesinin 2. fıkrasına ters düşmektedir(TTK madde 730/8). TTK madde 621/2'de hamilin kısmi ödemeyi reddedemeyeceği hükme bağlanmış bulunmaktadır. Ancak 4814 sayılı Kanunla değişik 3167 sayılı Kanun, TTK'ya oranla daha yeni tarihli özel kanun

konumunda olduğu için artık TTK 621/2'nin çekler bakımından uygulanma imkanı kalmamıştır.²⁸ Hamilin kısmi karşılığı almaması halinde muhatap bankanın ihtiyatlı davranarak çekin bankadaki mevcut karşılığını bloke bir hesaba alması gerekmektedir.²⁹ Çünkü,hamil bu kısmi karşılık miktarı kadar alacaklı durumundadır.

Kısmi ödemeyi reddeden hamil, senet meblağının tamamı için müracaat hakkını kullanabilecektir. Böyle bir halde çek tamamen karşılıksız kalmış sayılacak, keşideci Çek Kanunu madde 16/1 uyarınca çek tutarı kadar ağır para cezasıyla cezalandırılacaktır. Bu sonuç doğru ve adil bir çözüm değildir; kısmi ödemenin reddi halinde reddedilen miktar kadar müracaat hakkının da kaybı gerekmektedir. ³⁰ Aynı şekilde kısmi karşılığın bulunması halinde keşideci sadece karşılığı bulunmayan tutar kadar ağır para cezası ile cezalandırılmalıdır.³¹

Takas odasına ibraz edilen çekler bakımından ise farklı bir düzenleme mevcuttur. Çek Kanunu'nun 6/4. maddesi uyarınca, takas odalarına ibraz edilen çekler için ÇK 10'da belirlenen muhatabın kanunen ödemekle yükümlü tutulduğu sorumluluk miktarı dahil herhangi bir kısmi ödeme yapılamayacağı, ancak çek bedelinin tamamen ödenemeyeceğinin tespiti halinde hesapta bulunan kısmi

²⁸ ARKAN, Sabih: "3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun'da Yapılan Değişiklikler", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Haziran 2003,Cilt XXII, Sayı 1, s. 11.

²⁹ ÖZTAN, s. 294.

³⁰ KENDİGELEN, s. 224; ÖZTAN, s. 294.

³¹ ARKAN, s. 11.

karşılığın muhatap banka tarafından hamil lehine on beş gün süreyle bloke edilmesi gerektiği hükme bağlanmıştır. Böylece hamil, takas odası aracılığıyla ibraz edilmesine rağmen, yeterli karşılığı bulunmadığı gerekçesiyle ödenmeyen çekin mevcut kısmi karşılığını bu on beş günlük süreyle sınırlı olmak üzere çekin iadesi karşılığında muhataptan talep ve tahsil edebilecek; karşılıksız kalan kısım için ise yine muhatap tarafından kendisine verilecek çekin onaylı fotokopisi aracılığıyla kanuni haklarını kullanabilecektir.³²

2.4 KARŞILIĞIN HIÇ BULUNMAMASI

Çek karşılığının hiç bulunmaması durumunda, muhatap banka çekin arkasına karşılığının bulunmadığını yazar ve hamile geri verir. Bu durumda karşılıksız çekin hukuki veya cezai yaptırımları söz konusu olacaktır. Ancak, karşılığı olmayan bir çekin muhatap banka tarafından ödenmesi mümkündür. Banka karşılığı olmayan bir çeki çeşitli sebeplerle ödeyebilir. Bu sebepler aşağıdaki gibidir³³:

- Ödeme, Çek Kanunu'nun 10. maddesi ile muhatap bankaya yüklenen ödeme mecburiyeti dolayısıyla yapılmış olabilir.
- Ödeme, keşidecinin hesabında yeterli para bulunduğu zannıyla yapılmış olabilir.

³² KENDİGELEN, s. 223,224.

³³ ÖZTAN, s. 294, 295.

- Ödeme, Borçlar Kanunu'nun 413/1. maddesi uyarınca, vekaletsiz iş görme esasları dahilinde yapılmış olabilir.
- Ödeme, bankanın keşideci lehine kredi açması suretiyle yapılmış olabilir.
- Muhatap ile keşideci arasında kredi anlaşması olmasa bile, bankanın sırf müşterisini karşılıksız çek çekmenin sonuçlarından kurtarmak amacıyla çek bedelini ödemesi mümkündür.
- Ödeme havale ilişkisi içinde yapılabilir.

Karşılığı olmayan bir çekin banka tarafından ödenmesi geçerli bir ödemenin hüküm ve sonuçlarını doğurmaktadır. Bir diğer ifadeyle, bu durumda keşideci açısından karşılıksız çek keşidesi söz konusu olmaz ve keşideci hakkında karşılıksız çekerle ilişkin hukuki ve cezai yaptırımlar uygulanamaz.

2.5 ÇEKİN KARŞILIĞININ HİÇ BULUNMAMASI VEYA KISMEN BULUNMASI HALİNDE MUHATAP BANKANIN SORUMLU OLDUĞU MİKTAR

Çek Kanunu'nun 10. maddesi ile muhatap banka için süresinde ibraz edilen bir çekin,

- Hiç karşılığının bulunmaması halinde, her çek yaprağı için üç yüz Yeni Türk Lirasına kadar

- Kısmi karşılığının bulunması halinde, kısmi karşılık tutarını her çek yaprağı için üç yüz Yeni Türk Lirasına tamamlayacak şekilde ödeme yapma yükümlüğü getirilmiştir.

Çek Kanunu'nun 10/2. maddesinde, bu hususun keşideci ile muhatap banka arasında çek defterinin teslimi sırasında yapılmış olan dönülemeyecek bir gayri nakdi kredi sözleşmesi hükmünde olduğu belirtilmiştir.

Bankanın üç yüz Yeni Türk Lirası olarak belirlenen sorumluluk miktarı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı tarafından yayımlanan toptan eşya fiyatları yıllık endeksindeki değişimler göz önünde tutularak Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından her yıl Ocak ayında belirlenecek ve Resmi Gazetede yayımlanacaktır.

Bu noktada belirtilmesi gereken hamilin, muhatabın Çek Kanunu'nun 10. maddesi uyarınca ödemekle sorumlu tutulduğu asgari miktarı reddedebileceğidir. Ancak bu durumda hamil, reddettiği kısım bakımından keşideci dışındaki çek borçlularına karşı sahip olduğu müracaat hakkını kaybedecektir.³⁴

Banka kanuni yükümlüğü nedeniyle gerekli ödemeyi ne zaman yapacaktır? 10. maddenin 4814 sayılı Kanun ile değişik yeni halinde 7. ve 8. madde

³⁴ KENDİGELEN, s. 224.

hükümlerinin saklı olduğu şeklinde bir göndermeye yer verilmemiştir. Buna rağmen, Arkan'a göre, bankanın ödeme yükümünün gene düzeltme hakkının kullanılması için öngörülen sürenin sonunda söz konusu olacağını kabul etmek uygun olacaktır.³⁵

Çek Kanunu madde 16/b/1 uyarınca, karşılıksız çek için ödeme yapan bankaya şikayet hakkı tanınmıştır. Bu maddede yer alan "kanuni veya akdi teminatı nedeniyle tam ödemede bulunma" koşulu tam olarak 300 milyon liranın ödenmesini değil; 300 milyon liraya tamamlayacak şekilde ödeme yapılmasını da kapsamaktadır.³⁶

2.6 KARŞILIKSIZ ÇEK

TTK 695. maddesi uyarınca, karşılıksızlığın üzerine çek keşide edilen hesapta çekin ibrazı anında çek bedelini ödemeye yetecek oranda bir nakit ya da kredinin bulunmaması halinde gündeme geleceği söylenebilir.³⁷

Hangi biçimde ve saikle olursa olsun çek bedelinin muhatap tarafından ödendiği tüm olasılıklarda hamil açısından karşılıksız çekten söz edilemez³⁸. Karşılıksız çek fiilinin oluşmasının ön şartı çekin ödenmemesidir. Çek muhatap tarafından

³⁵ ARKAN, s. 16.

³⁶ ARKAN, s. 16; ERİŞ, Gönen: Uygulamalı Çek Hukuku, İstanbul 2004, s. 910.

³⁷ KENDİGELEN, s. 256,257

³⁸ KENDİGELEN, s. 257

ödenmişse hamil karşılıksız çeke ilişkin hukuki veya cezai müeyyidelere başvuramaz. Ancak Çek Kanunu'nun 16b-1. maddesi uyarınca, süresinde ibraz edilen ancak karşılığı bulunmayan bir çeki kanuni ya da akdi ya da akdi teminatı nedeniyle tam olarak olarak ödeyen muhatap bankaya da şikayet hakkı tanınmış ve dolayısıyla böyle bir çek de ceza hukuku bakımından karşılıksız çek olarak kabul edilmiştir.

Diğer taraftan ödemededen kaçınılan her durumda bir çek karşılıksız çek olarak nitelendirilemez. Bazı durumlarda ödemededen kaçınmak muhatap açısından bir zorunluluk olabilir. Nitekim karşılığı bulunsa bile zorunlu unsurları içermediği için hukuken geçerli olmayan bir çeki muhatap ödemekten kaçınmak zorundadır. Aynı şekilde ödeme için ibrazın emre yazılı çeklerde meşru hamil veya nama yazılı çeklerde gerçek hak sahibi tarafından yapılmadığı durumlarda muhatap ödeme yapmayacaktır. Bu durumlarda teknik anlamda karşılıksız çekten söz edilemez.³⁹

Karşılıksızlıktan söz edebilmek için çekin ibraz sürelerinin geçirilmemiş olması şarttır. Öte yandan henüz çek üzerinde yazılı ileri keşide tarihi gelmemiş olsa bile, bu tarihten önce ibraz edilmesine rağmen çekin ödenmemesi halinde gerek özel hukuk gerek ceza hukuku bakımından karşılıksız çek fiili gerçekleşmiş kabul edilir.

³⁹ Kendigelen, s. 258

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında çekin hangi durumlarda karşılıksız çıktığı aşağıdaki gibi maddelenebilir:

- Hamilin çeki ibraz etmesine rağmen banka tarafından ödeme yapılmayan her durumda çek karşılıksız çıkmıştır denilemez.⁴⁰ En basit ifadesiyle, diğer tüm şartları tamam olan ve hesapta yeterli karşılığı bulunsaydı ödenebilecek olan bir çekin ödenmemesi halinde karşılıksız çek ortaya çıkmış demektir.⁴¹ Bir çekin hamilinin meşru hamil olmaması ya da keşidecinin imzasının sahte olması nedeniyle bankanın ödemedi kaçındığı durumlarda çekin yeterli karşılığı olmasa bile karşılıksız çekten bahsedilemez.
- Çekin kısmen ya da tamamen karşılığı bulunmasa veya çek anlaşması olmasa bile banka çeki ödeyebilir. Bu halde banka, kendi müşterisi durumundaki keşidecinin zımni kredi talebini kabul etmek suretiyle hesabı karşılıksız olmaktan çıkarmış demektir.⁴² Bu durumda keşide şartları noksan olmasına rağmen, hamil bakımından önemli olanın çekin ödenmesi olduğu için karşılıksız çekten bahsedilemez.⁴³
- Keşidecinin muhatap banka nezdinde birden çok hesabının olduğu ve keşidecinin bu hesaplar arasında tek yönlü ya da iki yönlü aktarmaya izin verdiği(virman) hallerde çek bedelinin hangi hesaptan ödendiğinin önemi

⁴⁰ BATTAL, Ahmet: Kıymetli Evrak Hukuku, s. 156.

⁴¹ BATTAL, s. 157.

⁴² BATTAL, s. 157.

⁴³ DOMANIÇ, s. 99.

yoktur.⁴⁴ Bu durumda çekle işleyen hesapta karşılık bulunmasa bile çek karşılıksız kabul edilemeyecektir.

- Çekin hiç ödenmemesi durumunda olduğu gibi, kısmi olarak ödenmesi durumunda karşılıksız çek söz konusudur.
- İbraz süresi geçirilmemiş olmalıdır. Çek kanuni ibraz süresi içinde muhatap bankanın herhangi bir şubesine ya da başka banka aracılığıyla takas odasına ibraz edilmiş olmalıdır. Süre geçtikten sonra keşidecinin karşılık bulundurma ve bankanın karşılık olsa dahi ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır.
- Ödeme mahkeme tarafından yasaklanmamış olmalıdır. Herhangi bir davada tedbir olarak ya da ödeme yasağı yönünde nihai bir kararla ödeme yasaklanmış ise banka ödeme yapamaz.

Yukarıda ifade olunan durumların gerçekleşmesi ve çekin karşılıksız kalması durumunda, banka çekin arkasına karşılıksız olduğunu yazar, yetkililer imzalar ve hamile iade edilir. Hamilin talebi ile bankanın ödemekle yükümlü olduğu asgari rakam ödenirse kısmi ödeme nedeniyle banka çeki kendisinde alıkoyar ve tasdikli bir fotokopisini hamile verir. Karşılıksızlık dışındaki bir sebeple çek ödenmemiş ise çekin arkasına karşılıksız olduğu değil, ödenmeme sebebi yazılır ve hamile iade edilir.

⁴⁴ BATTAL, s. 155.

3. KARŞILIKSIZ ÇEKİN HUKUKİ YAPTIRIMLARI

3.1 ÇEK HAMILİNİN MÜRACAAT HAKKI

3.1.1 GENEL OLARAK

Ödenmek üzere muhataba ibraz edilen çekin karşılıksız olması nedeniyle ödenmemesi durumunda Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesinde düzenlenen müracaat hakkı kapsamında hamil veya çek bedelini ödeyen keşideci dışındaki diğer müracaat borçlularına çekte dayalı alacağın tahsili amacıyla kendisine karşı sorumlu olanlara başvurabilme hakkı tanınmıştır. Müracaat hakkı temel ilişkiden bağımsız, tamamen kambiyo hukukuna dayalı bir talep hakkıdır.

Bu noktada vurgulanması gereken müracaat hakkının sadece çekin karşılıksız kalmasına özgü bir yaptırım olmayıp, şeklen geçerli ve meşru hamil tarafından süresinde ibraz edilmesine rağmen, hangi gerekçe ile olursa olsun ödenmeyen çekler hakkında da başvurulabilecek bir yaptırım olduğudur⁴⁵.

Yetkili hamil tarafından muhatap bankaya süresi içinde ödeme için ibraz edilen ve çek hükmünde olan bir senedin tamamen veya kısmen ödenmemesi halinde,

⁴⁵ KENDİGELEN, s. 266.

hamil tahsil edemediği çek bedeli için müracaat borçlularına başvurabilir.⁴⁶ Hamilin müracaat borçlularına başvurabilmesi için ayrıca çekin süresi içinde muhatap bankaya ibraz edilmesine rağmen ödemenin yapılmadığı hususunun Türk Ticaret Kanununun 720. maddesinde öngörülen şekillerden biriyle tespit ettirilmesi gerekmektedir. Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde, hamilin müracaat borçlularına başvurma hakkının olmadığı durumlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Hamil tarafından ibraz edilen senedin çek niteliğinde olmaması nedeniyle muhatap banka tarafından ödeme yapılmaması durumunda hamil müracaat hakkını kullanamaz.
- Çekin muhatap bankaya yetkili hamil tarafından ibraz edilmemesi nedeniyle ödeme yapılmaması durumunda hamil müracaat hakkını kullanamaz.
- Çekin muhatap bankaya süresi içinde ibraz edilmemesi nedeniyle ödeme yapılmaması durumunda müracaat hakkı kullanılamaz.
- Ödememe durumunun TTK da öngörülen şekillerde tespit ettirilmemiş olması halinde yine müracaat hakkı kullanılamaz.
- Düzeltme hakkının gereği gibi kullanılması halinde hamilin ayrıca müracaat hakkına sahip olmaması icap eder.

⁴⁶ GÖLE, Celal: Çek Hukuku, Ankara 1989, s. 173.

- Aynı şekilde zararın giderilmesi yoluyla kamu davasının veya cezanın ortadan kaldırılması halinde de hamilin müracaat hakkını kullanmasına gerek kalmaz.

Süresi içinde ibrazda bulunmayan veya süresi içinde ibrazda bulunmasına rağmen bu süre içinde ödenmediğini TTK'nun öngördüğü şekillerde tespit ettirmeyen hamil, sadece keşideciye karşı sebepsiz iktisap davası açarak zararını karşılatırma yoluna gidebilecektir.⁴⁷

3.1.2 MÜRACAAT HAKKININ KULLANILABİLMESİNİN ŞARTLARI

Hamilin müracaat hakkını kullanabilmesi için birtakım maddi ve şekli şartların bir araya gelmesi; ayrıca keşidecinin düzeltme hakkını kullanmamış olması gerekmektedir.

3.1.2.1 Maddi Şartlar

Çekte müracaat hakkının kullanılabilmesi için gereken maddi şartların anlatım kolaylığı açısından alelade çekler ve mahsup çekleri için ayrı başlıklar altında incelenmesi gerekmektedir.

⁴⁷ GÖLE, s. 173.

3.1.2.1.1 Alelade Çeklerde

Alelade çeklerde, çek “süresi içinde” ibraz edildiği halde tamamen veya kısmen ödenmediği takdirde hamilin müracaat hakkını kullanmasına ilişkin maddi şart gerçekleşmiş olacaktır.

3.1.2.1.2 Mahsup Çeklerinde

Mahsup çekleri, TTK’nun 717., 718., 719. maddelerinde hüküm altına alınmıştır. TTK’nun “Hesaba geçirilmek üzere çekilen çek” başlığını taşıyan 717. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, *“Bir çekin keşidecisi veya hamili çekin yüz tarafına mailen enine doğru “hesaba geçirilecektir” kaydını veya buna benzer bir tabiri yazarak çekin nakden ödenmesini menedebilir. Bu takdirde çek muhatap tarafından ancak hesaba alacak kaydı, takas, hesap nakli suretiyle kayden ödenebilir. Bu kayıtlar ödeme yerine geçer”*

Mahsup çeklerinde, nakdi tediyelerin mahzurlarını önlemek ve para naklinden tasarruf etmek gibi amaçlarla çekin nakden ödenmesi men edilmiştir. Mahsup çeklerinde, hamilin müracaat hakkını kullanması için aranan maddi şartlar şunlardır:

- Hesaba geçirilmek üzere çekilen bir çekte, muhatap iflas etmiş veya ödemelerini tatil etmiş veya aleyhine yapılan herhangi bir icra takibi semeresiz kalmışsa; hamil tarafından çek bedelinin nakden ödenmesi istendiği halde bu ödemenin yapılmamış olması (TTK md. 718),

- Hesaba geçirilmek üzere çekilen bir çekte, muhatabın çek bedelini ve şartsız alacak olarak hesaba geçirmekten imtina etmesi(TTK md. 719)
- Hesaba geçirilmek üzere çekilen çekin ibraz edildiği ödeme yerindeki takas odasının bu çekin hamilinin borçlarına mahsup kabiliyetini taşımadığını beyan etmiş olması (TTK md. 719)

3.1.2.2 Şekli Şartlar

Hamilin müracaat borçlularına başvurabilmesi için çekin muhatap banka tarafından ödenmediğini, süresi içinde, TTK'nun öngördüğü şekillerden birisi ile tespit ettirmesi gerekmektedir. TTK'nun 720. maddesine göre, bir çekin ödenmemiş olduğu,

- Resmi bir vesika ile (Protesto);
- Muhatap tarafından, ibraz günü de gösterilmek suretiyle, çekin üzerine yazılmış olan tarihli bir beyanla;
- Bir takas odasının, çek vaktinde teslim edildiği halde ödenmediğini tespit eden tarihli bir beyanı ile;

tespit ettirilebilir. Anlaşıldığı üzere, müracaat hakkını kullanmak isteyen hamil protesto düzenlettirmek yoluna gidebileceği gibi, protestoya muadil diğer bazı tespit ve tevsik usullerinden yararlanabilmektedir. Bu konuda tercih hakkı hamile aittir. Ancak, çekin ödenmek üzere ibrazının ödeme yerinde muhatabın iş yerinin bulunmaması veya ödemeyi yapacak bir yer gösterilmemiş olması yahut bu

yerlerde ödemeyi yapacak bir yetkilinin hazır bulunmaması sebebiyle akim kalması halinde bu durumun protesto ile tevsiki gerekmektedir.⁴⁸

Hamilin çekin ödenmemesi halinde müracaat borçlularına başvurabilmesi için yukarıda belirtilen şekillerde bir tespiti TTK'nun 708. maddesinde öngörülen sürelerde yaptırması zorunludur. Bu husus, TTK'nun 721. maddesinde, *“protesto veya buna muadil olan tespit, ibraz müddetinin geçmesinden önce yapılmalıdır”* şeklinde ifade edilmiştir. Bu tespitin ibraz süresinin geçmesinden sonra yapılması halinde hamil müracaat borçlularına başvuramayacaktır.

İleri tarihli bir çekin üzerinde yazılı keşide tarihinden önce muhatap bankaya ibraz edilmesine rağmen ödenmediği durumlarda da, hamil gerekli tespiti yaptırdıktan sonra üzerinde yazılı keşide tarihini beklemeden müracaat borçlularına başvurma hakkına sahip olur.⁴⁹

TTK'nun 721. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, hamil tarafından ödeme için ibrazın, ibraz süresinin son gününde yapıldığı hallerde protesto veya buna muadil tespit müteakip iş gününde de yapılabilecektir.

⁴⁸ ÖZTAN, s.329.

⁴⁹ GÖLE, s. 175.

3.1.2.2.1 Durumun Protesto Varakası İle Tespiti

En güvenli tespit şekli olmasına rağmen, uygulamada çekin ödenmediğinin protesto ile belgelendirilmesine fazla rastlanmamaktadır.⁵⁰ Çünkü, Çek Kanunu'nun 5. maddesi uyarınca, muhatap banka karşılıksız çeki ibraz tarihi ile kısmen veya tamamen ödenmediğini ve ödememe sebebini çekin üzerine yazarak hamile geri vermektedir. Bu durumda hamilin bankaca üzerine karşılıksızlığı tespit edilen çekle müracaat borçlularına başvurma hakkı vardır. Çekin protestosu konusunda poliçeye ilişkin TTK 627-629 ve TTK 631-633. maddeler kıyasen uygulanacaktır.

3.1.2.2.2 Durumun Muhatabın Beyanı İle Tespiti

Uygulamada genellikle rastlanan şekil, çekin ödenmediğinin muhatap tarafından ibraz günü de gösterilmek suretiyle, çekin üzerine yazılmış olan tarihli beyanla tespit edilmesidir.⁵¹ Muhatabın bu beyanı protestonun aksine resmi bir belge değil, sadece bir tespittir.

Muhatabın beyanı, çekin ibraz edildiği ve ödenmediği vakıalarını doğrulamaktadır. Bu beyanın yazılı olması şarttır. Beyanın altı bankanın yetkili

⁵⁰ ÖZTAN, s. 330; MUGAMİNİYA, Muhammet: "Türk ve İran Hukukunda Karşılıksız Çekin Hukuki ve Cezai Sonuçları", s. 777.

⁵¹ ÖZTAN, s. 330.

elemanınca imzalanmış olmalıdır; sadece kaşe basılması yeterli değildir. Beyanda çekin muhataba ibraz edildiği tarih de gösterilmelidir. Beyan çekin ön veya arka yüzüne yazılabilir.

TTK hükümleri uyarınca, muhatabın böyle bir beyanda bulunmak mecburiyeti yoktur. Ancak Çek Kanunu'nun 5. maddesi uyarınca muhatap banka bu kaydı yazmaya mecburdur. Yine Çek Kanunu'nun 15. maddesi ile bu mükellefiyeti yerine getirmeyen veya geciktiren banka hakkında ağır para cezasına hükmolunacaktır.

Muhatabın çekin üzerine senedin ibraz edildiğini ve ödenmediğini belirtmek amacıyla yazdığı kayıt banka sırrının ifşa edilmesi anlamına gelmemektedir.⁵² Çek Kanunu'nun 5. maddesinde açık düzenleme yer almaktadır. Ancak banka itinalı ve basiretli davranarak asgari bilgiyi vermekle yetinmelidir.⁵³ Aksi halde banka sırrını açıklamakla suçlanabilecektir.

3.1.2.2.3 Durumun Takas Odasının Beyanı İle Tespiti

Çekin ödenmemesi, bir takas odasının çekin süresi içinde teslim edildiği halde ödenmediğini tespit eden tarihli beyanı ile da belgelendirilebilir. Takas odasının bu beyanı da protesto ile aynı sonucu yaratır ancak resmi vesika vasfı taşımaz.

⁵² ÖZTAN, s. 331.

⁵³ ÖZTAN, s. 331.

3.1.2.3 Keşidecinin Düzeltme Hakkını Kullanmamış Olması

Keşidecinin cezai sorumluluğunu tamamen ortadan kaldıracak şekilde düzeltme hakkı kullanılarak, gerek Ç.K madde 8 gerek ÇK madde 16b hükümlerine uygun bir ödemenin yapılması ve böylece hamilin zararının karşılanması halinde artık müracaat hakkının kullanılmasına gerek kalmayacaktır.⁵⁴ Zira düzeltme hakkının kullanılması karşılıksız kalan çek bedelinin yüzde on tazminatı ve temerrüt faizi ile birlikte hamil adına muhatap bankaya yatırılmasını ifade eder. Bir diğer ifadeyle, düzeltme hakkının kullanılması sonucunda, hamil çeki dayalı alacağını TK 722’de öngörülen tüm kalemlerle birlikte, üstelik TK madde 695/3’de öngörülen oranın üzerindeki bir çek tazminatı ile elde etmiş olacağından, ayrıca müracaat borçlularına gitmeyecektir.⁵⁵ Ancak hamilin müracaat yoluna başvurması için, keşidecinin düzeltme hakkını kullanmasını beklemek zorunluluğu yoktur.⁵⁶

3.1.3 MÜRACAAT BORÇLULARI VE BU BORÇLULARIN SORUMLULUĞUNUN NİTELİĞİ

Yukarıda ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, vaktinde ibraz ettiği çekin tamamen veya kısmen ödenmediğini TTK’nun öngördüğü sürede ve şekilde tespit ettiren hamil, kendisinden önce gelen cirantalara, lehdara, keşideciye ve varsa

⁵⁴ KENDİGELEN, s. 272, GÖLE, s. 176.

⁵⁵ KENDİGELEN, s. 272.

⁵⁶ KENDİGELEN, s. 272.

avalistlere karşı müracaat hakkını kullanabilir. Çekin müracaat borçluları, hamilden önce gelen cirantalar, lehdar, keşideci ve varsa avalistlerdir (TK. m.7 30/12 atfı dolayısıyla m.636). Hamile ödeme yapmayan muhatap banka hiç bir şekilde müracaat borçluları arasında sayılmaz.

Çekin tamamen veya kısmen ödenmemesinden dolayı müracaat borçluları hamile karşı müştereken ve müteselsilen sorumludur. Bu nedenle hamil müracaat borçlularının taahhüt altına girmelerindeki sıra ile bağlı olmayıp her birine ayrı ayrı veya bunlardan bazısına ya da hepsine birden başvurabilir.

3.1.4 MÜRACAAT HAKKININ KAPSAMI

3.1.4.1 Hamil Açısından

Karşılıksız çek keşide edilmesi durumunda keşideci, TK 722’de öngörülen kalemlerin yanı sıra çekin karşılıksız kalan kısmının %5’inin hamile ödemek ve ayrıca hamilin bu yüzden uğradığı diğer zararları da tazmin etmekle yükümlü tutulmuştur.

3.1.4.1.1 TTK 722'ye Dayalı Talepler

Çekin tamamen veya kısmen ödenmemesi halinde müracaat borçlularına başvuran hamilin neler isteyebileceği TTK 'nun 722. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre müracaat yoluyla hamil,

- a) Çekin ödenmemiş olan bedelini,
- b) İbraz gününden itibaren işlemeye başlayacak temerrüt faizini,
- c) Protestonun veya buna muadil tespitin ve gönderilen ihbarnamelerin masrafları (posta masrafı, faks ücreti vs.) ile diğer harcamalarını,
- d) Çek bedelinin %03 ünü aşmamak üzere komisyon ücretini,

kendisine karşı müştereken ve müteselsilen sorumlu olan müracaat borçlularının herhangi birinden isteyebilir.

TTK'nun 722. maddesi uyarınca çekin ödenmemiş bedelini isteyen hamilin poliçeden farklı olarak akdi faiz talebine hakkı yoktur.⁵⁷ Hamil, müracaat hakkı kapsamında ibraz gününden itibaren işlemeye başlayacak temerrüt faizini isteyebilecektir. Ancak, Türk Ticaret Kanunu'nun 722. maddesinde hamilin temerrüt faizi isteyebileceği açıkça öngörölmüş değildir. Maddede hamilin sadece ibraz gününden itibaren yüzde on faiz isteyebileceği kabul edilmiştir.

⁵⁷ ÖZTAN, s. 332.

Bu maddede sözü edilen faizin temerrüt faizi olduğu açıktır⁵⁸. Zira, Türk Ticaret Kanunu'nun 722. maddesinde, para borcu niteliğindeki çek bedelini zamanında tahsil edemeyen hamilin, bu alacağını ve uğradığı zararları karşılamak üzere müracaat borçlularına başvurması düzenlenmiştir. Para borcunun zamanında ödenmemesi dolayısıyla alacaklının uğradığı zararları karşılamak için borçlu tarafından alacaklıya kanunen ödenmesi gereken faizin adı ise temerrüt faizidir.

TTK'nun 722. maddesinde, temerrüt faizi oranı yüzde on olarak belirtilmiş olmasına rağmen, 3095 sayılı "Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun" karşısında bu oranın uygulanması mümkün değildir.⁵⁹ Şöyle ki, 1984 tarihli ve 3095 Faiz Kanunu'nun 5/II. fıkrası uyarınca, bu Kanunun yürürlüğe girmesi ile Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu'nun kanuni faiz ve temerrüt faizi oranlarını belirleyen hükümlerinin uygulanmayacağı açıkça öngörülmüştür. Bu açık hüküm karşısında, Türk Ticaret Kanunu'nun 722. maddesindeki yüzde on ile ilgili düzenlemenin kambiyo senetlerine mahsus özel bir hüküm olduğu gerekçesiyle geçerliliğini koruyacağı düşünülemez.⁶⁰ Sonuç olarak, TTK'nun 722. maddesinde yer alan gecikme faizinin hesaplanmasında 3095 sayılı Faiz Kanunu uygulanacaktır.⁶¹

⁵⁸ GÖLE, s. 179.

⁵⁹ GÖLE, s. 179, 180.

⁶⁰ GÖLE, s.180.

⁶¹ MUGAMANIYA, s. 777.

3095 sayılı Faiz Kanunu'nun temerrüt faizini düzenleyen 2/1. fıkrasına göre, bir miktar paranın ödenmesinde temerrüde düşen borçlu, sözleşme ile aksi kararlaştırılmadıkça, geçmiş günler için senelik yüzde on iki oranına göre temerrüt faizi ödemeye mecburdur. Dolayısıyla Türk Ticaret Kanunu'nun 722. maddesi uyarınca hamilin müracaat borçlularına başvurması halinde, maddede sözü edilen temerrüt faizi, keşideci tarafından çek üzerinde önceden oranı belirlenmemişse senelik yüzde on iki olarak hesap edilecektir.⁶² Hatta, bu husus, Türk Ticaret Kanunu'nun 3. maddesine göre ticari iş niteliğinde olduğundan müracaat hakkını kullanan hamil, ödeme yerinde ve ödeme zamanındaki banka iskontosu yüzde on ikiden fazla ise, temerrüt faizinin T.C. Merkez Bankası'nın kısa vadeli krediler için öngördüğü reeskont faiz oranına göre hesap edilmesini de isteyebilir.⁶³ Ticari işlerde bu hak alacaklıya, 3095 sayılı Kanun'un 2/3. fıkrası uyarınca borçlu ile arasında sözleşme olmasa bile tanınmıştır.

Çek yabancı para borcunu içeriyorsa 3095 sayılı Kanun'un 4/a maddesi uyarınca, sözleşmede daha yüksek gecikme faizi kararlaştırılmadığı hallerde yabancı para borcunun faizinde, devlet bankalarının o yabancı para ile açılmış bir yıl vadeli mevduat hesabına ödediği en yüksek faiz oranı uygulanacaktır.

⁶² GÖLE, s. 180.

⁶³ ÖZTAN, s. 332; GÖLE, s. 180.

Hamil, müracaat hakkı kapsamında istediği çek bedelinin %03 ünü aşmayacak şekilde komisyon ücretini müracaat hakkının kullanılması zahmetine sokulduğu için talep etmektedir.⁶⁴

3.1.4.1.2 TTK 695/3'e Dayalı Talepler

Çekin karşılıksız çıkması nedeniyle müracaat hakkını kullanan hamil, TTK'nun 722. maddesinde belirtilen hususlar yanında, TTK'nun 695/3. fıkrası uyarınca çekin karşılıksız kalan miktarının %5'i tutarında bir meblağın ödenmesini talep edebilir.

Hamilin bu talebi uygulamada "çek tazminatı" olarak isimlendirilmektedir.⁶⁵ Hamil, %5 oranındaki bu meblağı sadece keşideciden talep edebilir. Madde metninin lafzından da bu yaptırımın sadece keşideci açısından öngörüldüğü açıkça anlaşılmaktadır. Hamilin keşideci dışındaki diğer müracaat borçlularına başvurması halinde bu kişilerin TTK'nun 695/3 fıkrası kapsamında bir ödeme yapma yükümlüğü bulunmamaktadır. Aynı şekilde keşidecinin de hamil dışındaki bir müracaat borçlusuna bu tazminatı ödeme yükümlüğü yoktur.⁶⁶

Bu tazminatın talep edilebilmesi için çekin ödenmemiş olması yeterlidir. Ayrıca keşidecinin bir kusurunun bulunması ya da hamilin bir zarara uğramış olması

⁶⁴ ÖZTAN, s. 333.

⁶⁵ KENDİGELEN, s. 278.

⁶⁶ GÖLE, s. 191.

aranmaz.⁶⁷ Keşideci, bir cezai şart niteliği taşıyan bu tutarı, hamilin bir zararı olsun veya olmasın ödemekle mükelleftir.⁶⁸ Bu tutar, hamilin uğradığı zararların karşılığı olmaması sebebiyle, hamilin ayrıca zarara uğraması durumunda bunun karşılığı olarak keşidecinin ödemek zorunda olduğu tutardan mahsup edilmesi mümkün değildir.⁶⁹

Uygulamada, %5 oranındaki çek tazminatının Çek Kanunu'nun düzeltme hakkına ilişkin 8. maddesi ile getirilen düzenleme doğrultusunda %10 a çıkartılıp çıkartılmadığı sorunu ortaya çıkmıştır.⁷⁰ ERİŞ, TTK'nun 695/3. maddesinin 3167 sayılı Yasanın değişik 8. ve değişik 16. maddeleri ile zımnen değiştirildiğini ileri sürmektedir.⁷¹ Yargıtay uygulamasında ise, çek tazminatının %10 olarak talep edilebileceği görüşü kabul edilmemiştir.⁷² Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 8.10.1992 tarih, E:1992/2530 K:1992/9624 sayılı Kararında da şu ifadeler yer verilmiştir: *"çekin ibrazı ile karşılıksız çıkması halinde, çek hamili, 3167 sayılı Yasanın 8. maddesinde öngörülen %10 tazminat ile TTK'nun 695. maddesinde öngörülen %5 tazminattan sadece TTK'nun 695. maddesinde öngörüleni isteyebilir. 3167 sayılı Yasa'nın 8. maddesinde öngörülen tazminat, düzeltme hakkı kullanılırken ödenir."* Bu Yargıtay Kararı, TTK'nun 695/3.

⁶⁷ KENDİGELEN, s. 278.

⁶⁸ KARAYALÇIN, s. 282., REİSOĞLU Seza: Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, Ankara 1998, s. 295.

⁶⁹ KENDİGELEN, s. 278.

⁷⁰ KENDİGELEN, s. 278.

⁷¹ ERİŞ, s. 115

⁷² ERİŞ, s. 115; KENDİGELEN s. 279.

fıkrasında düzenlenen tazminat ile 3167 sayılı Çek Kanunu'nun 8. maddesinde düzenlenen tazminatın birbirinden farklı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

TTK'nun 695/3. maddesi ile keşideci çek tazminatına ek olarak çekin ödenmemesi nedeniyle hamilin uğradığı ve TTK'nun 722. maddesi uyarınca isteyebileceği temerrüt faizi ile karşılanamayan zararları da tazmin etmekle yükümlü tutulmuştur.⁷³ Bu durumda keşidecinin çekin ödenmemesine yönelik bir kusurunun bulunması şart değildir; ancak hamilin temerrüt faizini aşan bir zararının olduğu ve bu zarar ile karşılıksız çek keşidesi arasında uygun illiyet bağının bulunduğu ispatı zorunludur.⁷⁴

Sonuç olarak, TTK'nun 695/3. fıkrası açısından dikkat edilmesi gereken nokta, çekin karşılıksız çıkması durumunda hamilin ödenmeyen çek bedelinin %5'ini ve uğradığı zararları ancak keşideciden talep edebileceğidir. Hamilin diğer müracaat borçlularına başvurması halinde, keşideci dışındaki bu müracaat borçlularının TTK'nun 695/3. fıkrasında belirtilen kalemleri ödeme yükümlülüğü yoktur. Keşideci dışındaki müracaat borçluları müracaat hakkı kapsamında sadece TTK'nun 722. maddesinde belirtilen kalemleri ödemekle yükümlüdür.

⁷³ KENDİGELEN, s. 280

⁷⁴ KENDİGELEN, s. 280; KARAKAYA, Selahattin: En Son Değişikliklerle Karşılıksız Çek ve Uygulaması, Ankara 1986, s. 54.

3.1.4.2. Ödeyen Bir Müracaat Borçlusu Açısından

Karşılıksız çıkan çeki ilişkin olarak TTK'nun 722. maddesi kapsamında ödeme yapan müracaat borçlusunun kendinden önce gelen müracaat borçlularına başvurusu TTK'nun 730/1/13. maddesi uyarınca poliçeye ilişkin 638. maddeye atıf yapılarak düzenlenmiştir. Hamilin başvurusu üzerine rızaen ya da icra takibi veya dava sonucunda ödeme yapan bir müracaat borçlusu ise, kendisinden önce gelen çek sorumlularından,

- ödemiş olduğu meblağın tamamını,
- ödeme tarihinden itibaren hesap edilecek temerrüt faizini,
- Çek nedeniyle yaptığı tüm masrafları ve
- Çek bedelinin binde ikisini aşmamak üzere komisyon ücretini

talep edebilecektir.

TTK'nun 730/1/13. maddesi uyarınca atıf yapılan TTK madde 639/1 uyarınca, kendisine yapılan müracaat üzerine talep edilen meblağı ödeyen çek borçlusu çek ile birlikte ödenmeme durumu ayrı bir belge de tespit ettirilmiş ise bu belgenin ve ayrıca ödemeye dair bir makbuzun kendisine verilmesini isteme hakkı vardır. Hatta ödeme yapan müracaat borçlusunun kendisinden önce gelenlere karşı müracaat hakkını kullanabilmesi için özellikle çeki geri alması zorunludur.

TTK'nun 639/2. maddesi uyarınca ödeme yapan müracaat borçluları kendilerinin ve kendilerinden sonra gelen borçluların cirolarını çizebilirler.

3.1.5 MÜRACAAT HAKKINA İLİŞKİN ZAMANAŞIMI SÜRESİ

Çek hamilinin müracaat borçlularına ve kendisine başvurulmuş müracaat borçlusunun da kendisinden önce gelenlere başvurabilmesi ile ilgili olarak TTK'nun 726. maddesinde özel bir zamanaşımı süresi öngörülmüştür.

TTK'nun 726. maddesi uyarınca,

“Hamilin cirantalarla, keşideci ve diğer çek borçlularına karşı haiz olduğu müracaat hakları, ibraz müddetinin bitiminden itibaren altı ay geçmekle müruruzamana uğrar.

Çek borçlularından birinin diğerine karşı haiz olduğu müracaat hakları, bu çek borçlusunun çeki ödediği veya çekin dava yoluyla kendisine karşı dermeyan edildiği tarihten itibaren altı ay geçmekle müruruzamana uğrar.”

TTK'nun 726. maddesinde düzenlenen zamanaşımı süresinin keşideci ile lehtar arasındaki temel borç ilişkisi ile ilgisi yoktur; bu ilişkiden doğan talep hakları kendi hukuki statülerine göre zamanaşımına uğrar.⁷⁵

⁷⁵ PULAŞLI, Hasan: Kıymetli Evrak Hukuku, Adana 2005, s. 228.

Çekin zamanaşımına uğradığı durumlarda hamil keşideciyi sebepsiz iktisap davası ya da asıl borç ilişkisine dayanarak açacağı alacak davası ile takip edebilir. Zamanaşımına uğrayan çek yazılı delil başlangıcı hükmündedir.⁷⁶

3.2 MÜRACAAT HAKKININ KAYBI HALİNDE

3.2.1 GENEL OLARAK

Hamil, çeki süresinde ibraz etmemesi ya da ibraza rağmen ödenmeme durumunu tespit ettirmemiş olması halinde keşideci dahil tüm müracaat borçlularına karşı müracaat hakkını kaybedecektir. Hamil müracaat hakkı doğmasına rağmen zamanaşımına uğraması nedeniyle de müracaat hakkını kullanamayabilir. Bu durum, müracaat hakkı kapsamında hamile ödeme yapan keşideci dışındaki herhangi bir müracaat borçlusu açısından da gündeme gelebilir. Bu hususlar, yukarıdaki başlıklar altında ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu başlık altında, karşılıksız olması nedeniyle çek bedelini tahsil edemeyen ve müracaat hakkını da kullanamayan hamilin hangi hukuki yollara başvurabileceği konusu üzerinde durulacaktır.

Çek bedelini müracaat hakkı kapsamında tahsil edemeyen çek hamili, kambiyo hukukuna özgü sebepsiz zenginleşme davasına başvurabileceği gibi, taraf

⁷⁶ GÖLE, s. 183.

olmak kaydı ile temel ilişkiye de dayanabilecektir.⁷⁷ Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 27.01.2003 tarih, E:2002/8182 ve K:2003/794 sayılı Kararı'nda, çeke dayalı müracaat hakkı düşmüş olan hamilin alacağına dava yoluyla kavuşabilmesi için önünde iki seçenek bulunduğu; birinin temel borç ilişkisine dayanarak tahsil davası, diğerinin sebepsiz iktisap davası olduğu belirtilmiştir.

Müracaat hakkının kaybedilmesi durumunda çekler açısından gündeme gelebilecek bir diğer olasılık ise, karşılığın devridir.

3.2.2 SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME DAVASI

Karşılıksız çıkan çek nedeniyle müracaat borçlularına başvurma hakkını kaybeden hamilin hakkı olan alacağını tahsil edememesi nedeniyle mal varlığında bir azalma, keşidecinin mal varlığında ise bir artış meydana gelmektedir. Bu gibi durumlarda, hamil Borçlar Kanunu'nun sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak alacağını keşideciden talep edemez. Çünkü bu hükümlerin uygulanabilmesi için hamilin mal varlığındaki azalmanın haksız bir sebebe dayanması gerekir. Burada ise, çek hamilinin mal varlığındaki azalma, çekin süresi içinde ibraz edilmemesi ya da ödenmediğinin yine süresi içinde tespit ettirilmemesi yahut alacak hakkının zamanaşımına uğramış olması gibi, "kanuna uygun" bir sebepten

⁷⁷ KENDİGELEN, s. 287.

kaynaklanmaktadır.⁷⁸ İŖte bu nedenlerle, Türk Ticaret Kanununda, ek hamilinin dŖtğ bu durumdan kendisini kurtarabilmesi için özel bir sebepsiz iktisap davası ngrlmŖtr. Bu davanın, BK 61 vd. hükümlerine dayalı sebepsiz zenginleŖme davasından tamamen farklı kambiyo hukukuna dayalı özel bir dava olduğu kabul edilmektedir⁷⁹.

Bu dava açıkladığımız üzere, çekten doğan alacak hakkının zamanaŖımına uėramıŖ olması ya da TTK uyarınca yapılması gerekli hususların yapılmamıŖ olması dolayısıyla hamilin müracaat borçlularına baŖvurma hakkının kalmadığı durumlarda, hamil tarafından sadece keŖideci aleyhine açılabilir. Hamil diğer müracaat borçlularına karŖı böyle bir dava aamaz.

Hamilin bu dava ile keŖideciden talep edebileceği miktar ek bedeli sınırlı olduğundan, ek bedelini aŖan bu zararını keŖideciden talep edemez.

Hamilin keŖideciye karŖı açabileceği bu davaya iliŖkin zamanaŖımı süresi TTK'nda belirlenmiŖ değildir.

⁷⁸ GÖLE, s.185

⁷⁹ KENDİGELEN, s. 288.

3.2.3 HAMİLİN TEMEL İLİŞKİYE DAYANABİLMESİ

Müracaat hakkını kaybeden ya da müracaat hakkı zamanaşımına uğrayan hamil, uğradığı zararın tazmini amacıyla TTK 644 'de öngörülen sebepsiz zenginleşme davasından yararlanabileceği gibi, kambiyo senedi düzenlenmesine yol açan temel ilişkiye de dayanabilir. Sebepsiz zenginleşme davasına ilişkin zamanaşımı sürelerinin geçirilmesi halinde hamilin başka alternatifinin kalmadığı söylenebilir⁸⁰

Asıl borç ilişkisine dayalı olarak bir talep ileri sürülebilmesi doğrudan doğruya ilişkide bulunanlar arasında mümkündür. Bu durumda çekte asıl borç ilişkisine dayalı olarak keşideciye başvurabilecek olan tek kişi lehtardır. Senedi lehtardan sonra devralan sonraki hamiller temel ilişkiye taraf olmadıkları için keşideciye başvurmaları mümkün değildir.

Zamanaşımı hakkında asıl borç ilişkisinin tabi olduğu zamanaşımı süreleri uygulanacaktır.

Müracaat hakkı yitirilen bir çek, temel ilişkiye dayalı uyuşmazlıklarda alacağın ispatı açısından tek başına yeterli değildir. Bir başka deyişle kambiyo senedinin bir adi yazılı senede dönüştüğü kabul edilmez. Müracaat hakkı kaybedilen bir

⁸⁰ KENDİGELEN, s. 293.

ekten HUMK 292 kapsamında bir yazılı delil başlangıcı olarak yararlanılabilir. Yargıtay'ın yeknesak uygulaması bu yöndedir.

3.2.4 KARŞILIĞIN DEVRİ

TTK 730/1-b.15 'in yaptığı yollama nedeniyle, poliçede karşılığın devrine ilişkin TTK 645 hükmü ek hakkında da uygulama alanı bulur. Dolayısıyla müracaat hakkını kaybeden hamil bu hüküm kapsamında da ek bedelinin tahsilini sağlayabilir.

ek keşide edilmesi durumunda ek ile işleyen hesapta bulunan ek bedeli oranındaki karşılık otomatik olarak lehtara devredilmez. TTK 645/1. maddesi uyarınca, keşidecinin iflası halinde muhatap nezdindeki karşılık kanunen hamile intikal edecektir. TTK 645/2. maddesi uyarınca ise, keşidecinin muhatap nezdindeki karşılığın devrini ek üzerine koyacağı iradi bir kayıtla da sağlayabileceğini öngörmüştür. Bu durumda ek hamili, muhatap nezdindeki karşılığı ibraz süreleri ile bağlı olmaksızın ancak devredilen alacağa ilişkin zamanaşımı süreleri içinde ve alacaklı sıfatı ile talep hakkını elde edecektir.

4. KARŞILIKSIZ ÇEKİN CEZAI YAPTIRIMLARI

4.1 TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE CEZAI YAPTIRIMLARIN TARİHİ GELİŞİMİ

4.1.1 GENEL OLARAK

Türk Hukuku'nda karşılıksız çek keşide etme fiiline uygulanacak cezai yaptırımları içeren temel düzenleme 3167 sayılı “*Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun* ” dur. 3167 sayılı Çek Kanunu, 03.04.1985 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce, Türk Hukuku'nda karşılıksız çek keşide etme fiiline uygulanacak özel bir cezai yaptırım mevcut değildir. Bu dönemde, karşılıksız çek keşidesi fiili 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 503. maddesi kapsamında “dolandırıcılık suçu” olarak değerlendirilmiş ve bu fiile şartları bulunması halinde dolandırıcılık suçuna ilişkin hükümlerin-cezai yaptırımların- uygulanabileceği kabul edilmiştir. Ancak, karşılıksız çek keşide etme fiilinin tek başına dolandırıcılık suçunu oluşturmaması, karşılıksız çek keşide edenlerin büyük kısmının cezai yaptırımdan kurtulmasına ve adaletsiz

sonuçların doğmasına yol açmıştır⁸¹ Bu durum çeke olan güveni büyük ölçüde sarsmış ve hamillerin korunmasına yönelik özel düzenleme yapılması ihtiyacı gündeme gelmiştir.

3167 sayılı Çek Kanunu'nun kabul edilmesiyle karşılıksız çek keşide etme fiili, dolandırıcılık suçunun kapsamından çıkarılarak, bağımsız bir suç tipi haline getirilmiş ve özel yaptırımlara tabi kılınmıştır.

Bu Kanun'un uygulanmasında da bir takım sorunlarla karşılaşılması nedeniyle, 26.2.2003 tarih ve 4814 sayılı Kanunla 3167 sayılı Kanunda bazı değişiklikler yapılmıştır.

4.1.2 3167 SAYILI KANUN'UN KABUL EDİLMESİNDEN ÖNCE

3167 sayılı Kanun'un kabulünden önce, Türk Hukukunda karşılıksız çek keşide etme eylemi özel bir suç tipi olarak kabul edilmemekteydi. Nitekim gerek 1926 tarihli Türk Ticaret Kanununda gerekse 1956 tarihli Türk Ticaret Kanununda karşılıksız çek keşidesine ilişkin herhangi bir cezai müeyyide öngörülmemiştir. Bu nedenle, 3167 sayılı Kanun yürürlüğe girinceye kadar karşılıksız çek keşidesi fiilleri 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 503. maddesi kapsamında “dolandırıcılık suçu” olarak değerlendirilmiştir. Bu uygulamanın sebebi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 07.01.1929 gün ve 471 sayılı yorum kararıdır. Bu yorum

⁸¹ CİVAN/SUSUZ, s. 737.

kararında karşılıksız çek keşide etme fiiline şartları bulunması halinde dolandırıcılık suçuna ilişkin hükümlerin uygulanabileceği kabul edilmişti. Dolandırıcılık suçuna ilişkin hükümlerin karşılıksız çek keşide etme fiiline uygulanabilmesi için, dolandırıcılık suçunun kanuni unsurlarının hepsinin bulunması şartı aranıyordu.⁸² Bir başka ifadeyle, tek başına karşılıksız çek keşidesi dolandırıcılık suçunu oluşturmuyordu. Karşılığı olmadığı halde hile, sania, kötüniet, kayıtsızlık ve ihmal ile çek keşide edenler taşıyanı zarara sokmak suretiyle dolandırıcılık cürmünü işlemiş oluyorlardı.⁸³ Ancak, hesabının kesin sonucunu bilmeden, yanlışlıkla, dolandırma, haksız menfaat elde etme kastı olmaksızın karşılıksız çek keşide edenler hareketlerinde suç kastı bulunmaması nedeniyle cezalandırılmıyorlardı.⁸⁴ Bu dönemde, karşılıksız çek keşide edenlerin büyük bir kısmı hareketlerinde suç kastı bulunmaması nedeniyle cezai yaptırımdan kurtulmuştur. Özellikle ileri tarihli çeklerde, Yargıtay uygulamasında benimsenen kasıt unsurunun mevcut bulunmaması nedeniyle, dolandırıcılık hükümlerinin uygulanması hemen hemen tamamen imkansızlaşmıştı. Bu dönemde karşılıksız çek keşide etme fiili tek başına dolandırıcılık suçunu oluşturmayıp birtakım şartların da gerçekleşmesi gerektiği için bazı karşılıksız çek keşidesi fiilleri karşılıksız kalmış, bu da adaletsiz sonuçların doğmasına yol açmıştır.⁸⁵ Bu durum çeke olan güveni büyük ölçüde

⁸² DOMANİÇ, s. 67, 72.

⁸³ NUHOĞLU, Ayşe: "4814 Sayılı Kanunla Değişik Karşılıksız Çek Keşidesi Suçu", Prof. Dr Aydın Aybay'a Armağan, İstanbul 2004, s. 253.

⁸⁴ NUHOĞLU, s. 253; Ayrıca bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. DOMANİÇ s. 71-83.

⁸⁵ CİVAN/SUSUZ, s.737.

sarsmış ve hamillerin korunmasına yönelik özel düzenleme yapılması ihtiyacı gündeme gelmiştir.

4.1.3 3167 SAYILI ÇEK KANUNUNUN KABUL EDİLMESİ

1985 yılında kabul edilen 3167 sayılı Çek Kanunu ile karşılıksız çek keşidesi eylemi, dolandırıcılık suçunun kapsamından çıkarılarak, bağımsız bir suç tipi haline getirilmiştir. 3167 sayılı Kanun karşılıksız çek keşidesi fiillerinde objektif sorumluluk esaslarını kabul etmiştir. Objektif sorumluluk ceza hukukunun temel ilkelerine aykırı istisnai bir sorumluluk şeklidir. Objektif sorumluluğunun benimsenmesindeki amaç, karşılıksız çek keşidesi fiillerinin suç kastının olmaması nedeniyle yaptırımsız kalmasını önlemektir.

4.1.4 3167 SAYILI ÇEK KANUNU'NDA 4814 SAYILI KANUN İLE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

3167 sayılı Kanun'un uygulanmasında da bir takım sorunlarla karşılaşılması nedeniyle 4814 sayılı Kanun ile 3167 sayılı kanunda bazı değişiklikler yapılmıştır. 3167 Sayılı Kanunda düzenlenen karşılıksız çek keşide etme suçu kolay işlenebilir bir suç olması ve oldukça ağır yaptırımlara bağlanması kanun koyucuyu yeni bir düzenleme yapmaya itmiştir.⁸⁶

3167 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına yol açan gerekçelerden birisi, Avrupa Birliğine uyum yasaları çerçevesinde Anayasanın 38. maddesine

⁸⁶ CİVAN/SUSUZ, s. 737.

eklenen “ Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğünü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz” hükmü ile “ekonomik suça ekonomik ceza” ilkesinin hayata geçirilmesi, ekonomik suçlarda hürriyeti bağlayıcı cezalara son çare olarak başvurulması görüşünün kabul edilmesidir.⁸⁷

4.2 KARŞILIKSIZ ÇEK KEŞİDE ETME SUÇU

4.2.1 GENEL OLARAK

Çek Kanunu’nun 16. maddesi uyarınca, karşılıksız çek keşide etme suçunun oluşması için:

- 1 Her şeyden önce, hukuken geçerli bir çekin varlığı gerekmektedir.
- 2 Çek ibraz süresi içinde muhatap bankaya ibraz edilmiş bulunmalıdır.
- 3 İbraz anında muhatap bankada çekle işleyen hesapta karşılığın kısmen veya tamamen bulunmaması gerekmektedir.
- 4 Ödenmeme durumunun usulüne uygun olarak tespit edilmelidir.
- 5 Keşidecinin kasıtlı davranması aranmamaktadır.

Karşılıksız çek suçu, Çek Kanunu’nun 16/4. maddesi uyarınca kısmen veya tamamen karşılıksız çıkan her çek yaprağı için oluşmaktadır. Bu bakımdan çeklerin aynı anda veya aynı hukuki ilişki sebebiyle verilmiş bulunması önem taşımamaktadır. Çek yaprakları aynı kişiye aynı hukuki ilişki nedeniyle verilse

⁸⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 22, Yasama Yılı 1, s.58.

bile maddedeki bu açık düzenleme karşısında ayrı ayrı karşılıksız çek suçu meydana gelecektir.⁸⁸

Çek Kanununun 16. maddesi uyarınca, çekin karşılıksız çıkması halinde karşılıksız çek suçu yanında aynı çekle başka suçlar da işlenmiş olabilir. Bu durumda eski Türk Ceza Kanununun 79. yeni Türk Ceza Kanunu'nun 44. maddesinin uygulanma olanağı yoktur. Karşılıksız çek keşide etme eylemi aynı zamanda başka suçlara da vücut vermekte ise, ayrı ayrı suçlar oluşacaktır.⁸⁹ Fail bu suçlara ilişkin olarak öngörülen cezalarla cezalandırılacaktır.

4.2.2 SUÇUN OLUŞMASININ ŞARTLARI

4.2.2.1 Hukuken Geçerli Bir Çekin Varlığı

Çek Kanunu'nun 16. maddesi uyarınca, karşılıksız çek keşide etme suçunun oluşabilmesi için, öncelikle muhataba ibraz edilen senedin çek vasfında olması, çeki ilişkin zorunlu unsurları taşıması gerekmektedir.

Bir senedin çek vasfını taşıyıp taşımadığı Türk Ticaret Kanunu'nun 692. veya duruma göre 693. maddeleri ile Çek Kanunu'nun 3/2. maddesine göre tespit edilir. Çek Kanunu'nun 3/3. maddesi *"29.6.1956 tarihli ve 6762 sayılı Türk*

⁸⁸ ARKAN, s. 17,18.

⁸⁹ Nitekim Hükümet Gerekçesinde de "bu düzenleme yapılırken fillin sahtecilik veya dolandırıcılık gibi suçlarla ilgili boyutu saklı tutulmuştur" denilmiştir.

Ticaret Kanunu'nun 692.maddesinde belirtilen unsurları taşımayan senetler bu Kanun kapsamında kabul edilmez; ancak aynı Kanunun 693. maddesi hükmü saklıdır.” demektedir. Çek Kanunu'nun 3/2. maddesiyle, Türk Ticaret Kanunu uyarınca bir çekin taşıması gereken zorunlu unsurlara yeni unsurlar eklenmiştir. Çek Kanunu 3/3. maddesi, *“Çek defterlerinin her yaprağına çek hesabının bulunduğu şubenin adı, hesap numarası ve hesap sahibinin vergi kimlik numarası yazılır; ancak hesap sahibinin vergi kimlik numarası hariç olmak üzere bunların yazılmamış olması veya bankalarca baskı şekline ilişkin esaslara aykırı davranılması çekin geçerliliğini etkilemez.”* şeklindedir. Bu maddeden anlaşıldığı üzere bir çekin hukuken geçerli olabilmesi için mutlaka hesap sahibinin vergi kimlik numarasını taşımasını gerekmektedir. Bunun dışında, çekin “şube adı” ve “hesap numarası”na ilişkin kayıtları taşımaması geçerliliğini etkilememektedir.

Sonuç olarak, TTK'nun ve ÇK'nun bir senedin çek sayılabilmesi için öngördüğü zorunlu unsurlardan en az birisini taşımayan bir senet karşılıksız çek keşide etme suçu nedeniyle ÇK madde 16'da öngörülen cezai müeyyideye tabi olmaz.⁹⁰ Böyle bir durumda söz konusu belge, çek olarak nitelendirilemeyeceğinden dolandırıcılık suçu söz konusu olabilecektir.⁹¹

⁹⁰ GÖLE,,s. 210-211; KARAKAYA, s. 68.

⁹¹ NUHOĞLU, s. 259.

Çekin ileri tarihli olmasının, Türk Ticaret Kanunu'nun 707/2. maddesinden anlaşıldığı üzere, hukuken geçerliliğini açısından bir önemi bulunmamaktadır. İleri tarihli bir çekin üzerinde yazılı keşide tarihinden önce muhataba ibraz edilmiş olması 16. maddenin uygulanması açısından fark yaratmaz.

4.2.2.2 Çekin Süresinde İbraz Edilmesi

Karşılıksız çek suçundan bahsedebilmek için çekin üzerinde yazılı keşide tarihine göre hesaplanacak *ibraz süresi içinde* muhatap bankaya ibraz edilmesi gerekmektedir. Türk Ticaret Kanunu'nun 710. maddesi uyarınca, çekin bir takas odasına ibrazı da ödeme için ibraz yerine geçmektedir. İbraz süreleri, Türk Ticaret Kanunu'nun 708. maddesi uyarınca 10 gün, 1 ay ve 3 ay olarak belirlenmiştir. Çekin bu süreler geçtikten sonra bankaya veya takas odasına ibraz edilmiş olması ve karşılıksız çıkması halinde karşılıksız çek keşide etme suçundan söz edilemez.⁹²

Çek Kanunu'nun 16/1. maddesi uyarınca, ileri tarihle tanzim edilip verilmiş bulunan çekler üzerinde yazılı keşide tarihinden önce de ibraz olunabilir. İleri tarihli çeklerin muhatap bankaya ibraz edilip ödenmemesi durumunda da keşideci hakkında karşılıksız çek keşide etme kapsamında cezai müeyyide uygulanır.⁹³

⁹² MUGAMANIYA, s. 183.

⁹³ GÖLE, s. 212.

4.2.2.3 Çekin Meşru Hamil Tarafından İbraz Edilmesi

İbrazın meşru hamil tarafından yapılmış olması gerekmektedir. Meşru hamil kıymetli evrak hukuku esaslarına göre tayin olunur.

4.2.2.4 Çekin Karşılıksızlık Gerekçesiyle Ödenmemesi

Karşılıksız çek keşidesi suçunda aranan bir diğer şart da, süresinde ibraz edilen çekin karşılığının bulunmaması gerekçesiyle ödenmemesidir. Çekin keşide edildiği veya tedavül ettiği zaman diliminde karşılığının bulunmaması karşılıksız çek keşidesi suçunu oluşturmaz. Karşılıksız çek suçunda önemli olan çekin muhataba ibraz edildiği anda karşılığının bulunmamasıdır. Ayrıca çekin tamamen karşılıksız kalması gerekli olmayıp karşılığın kısmen dahi bulunmaması suçun oluşması için yeterlidir.

4.2.2.5 Ödenmemenin Usulüne Uygun Olarak Tespiti

Son olarak karşılıksız çek keşidesi suçunun oluşması için çekin süresinde ibraz edilmesine rağmen tamamen veya kısmen karşılığının bulunmaması nedeniyle ödenmemesi hususu, TTK madde 720'de öngörülen üç yoldan herhangi biri ile tespit ettirilmiş olmalıdır.

4.2.2.6 Keşidecinin Kastının Aranmaması

3167 sayılı Kanun'da 4814 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle, karşılıksız çek keşide etme suçunun oluşmasında objektif sorumluluk esası benimsenmiştir.⁹⁴ Suçun oluşması için, karşılıksız çek keşidesi eyleminin varlığı yeterli olup; çek keşide edenin kastının varlığı aranmamaktadır.⁹⁵ Ancak suç açısından objektif sorumluluk esasının benimsenmiş olması, keşidecinin iradesi dışındaki fiillerin de yaptırıma tabi tutulduğu anlamına gelmemektedir. Ceza hukukunda kabul edilen tüm sorumluluk türlerinde olduğu gibi objektif sorumlulukta da fiilin iradi ve bilinçli bir harekete dayanması vazgeçilmez bir koşuldur. Dolayısıyla, çekin çalınma, kaybolma, hile ile alınma vb. şekillerde keşidecinin elinden rıza dışında çıktığı ve karşılıksız kaldığı durumlarda karşılıksız çek keşide etme suçu oluşmayacaktır.⁹⁶ Kendigelen'e göre, karşılıksız çek keşide etme suçunun kastın aranmaması nedeniyle aynı zamanda şekli bir suç olarak nitelendirilmesi ise hatalıdır.

4.2.2.7 Düzeltme Hakkının Kullanılmamış Olması

Karşılıksız çek keşide etme suçunun oluşması, keşidecinin Çek Kanunu madde 8'de düzenlenen düzeltme hakkını kullanılmamasına bağlıdır. Çekte yazılı keşide gününe göre hesaplanacak ibraz süresinin bitim tarihinden itibaren en

⁹⁴ ARKAN s. 19; NUHOĞLU s. 261.

⁹⁵ MUGAMANIYA, s. 784, CİVAN/SUSUZ, s. 740.

⁹⁶ NUHOĞLU, s. 261.

geç on gün içinde çekin karşılıksız kalan kısmını yüzde on tazminatı ve ibraz tarihinden ödeme gününe kadar geçen süre için 16a maddesine göre hesaplanacak gecikme faizi ile birlikte ödemek suretiyle düzeltme hakkını kullanan keşideci hakkında Çek Kanunu 16c uyarınca ceza davası açılmaz.

8. madde uyarınca düzeltme hakkı, çekte yazılı keşide gününe göre hesaplanacak ibraz süresinin bitim tarihinden itibaren on gün içinde kullanılacaktır. Bu durum karşısında üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ibraz edilen çeklerde yani ileri tarihli çeklerde düzeltme hakkının kullanılması gereksiz yere ertelenmiş olmaktadır. Bu sakıncalı durumun düzeltilebilmesi için Eriş, yorum yoluyla, düzeltme hakkının kullanılabileceği on günlük sürenin, ileri tarihli çekler bakımından fiili ibraz tarihinden işletilmesi gerektiği fikrindedir.⁹⁷ Arkan'a göre bu konuda en isabetli çözüm acile Kanun değişikliğine gitmektir.⁹⁸

4.2.3 SUÇUN FAİLİ

4814 sayılı yasa ile getirilen önemli değişikliklerden birisi de, suçun faili konusundadır. Eski düzenleme uyarınca, karşılıksız çek keşidesi suçunun faili sadece gerçek kişi olabilmekteydi. Değişik 16. maddeye göre, karşılıksız çek keşidesi suçunun faili, çeki keşide eden hesap sahipleri veya yetkili temsilcileri, suçun organ veya temsilci tarafından tüzel kişilik yararına işlenmesi halinde

⁹⁷ ERİŞ, s. 789

⁹⁸ ARKAN, s. 13.

gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileridir. Burada açıklama kolaylığı sağlamak için konuyu gerçek kişilerin çek sahibi olması ve tüzel kişilerin çek sahibi olması açısından ikiye ayırarak incelemekte fayda vardır.

4.2.3.1 Gerçek Kişilerin Çek Sahibi Olması

Gerçek kişi veya kişiler çek hesabını tek başlarına açabilecekleri gibi, müşterek(paylı) da açabilirler. Müşterek hesap açılması halinde, çek hesabı tek başına kullanılabileceği gibi, müştereken kullanma zorunluluğu da getirilmiş olabilir. Müşterek kullanma zorunluluğu getirilmişse çek üzerinde bütün hesap sahiplerinin imzası bulunması gerekmektedir. Gerçek kişi veya kişiler çek hesaplarını temsilcileri aracılığıyla da kullanabilirler.

Hesap sahibi gerçek kişi ise ve kendisinin düzenleyerek imzaladığı çekin karşılıksız çıkması halinde suçun faili olacaktır. Çek hesabının müşterek olarak açılması halinde, çeki düzenleyen kişinin ferdin çek düzenleme yetkisi varsa, bu hesap sahibi tek başına suçun faili olacaktır. Müştereken kullanılan hesap üzerine çek düzenlenmiş ve karşılıksız çıkmış ise, bu çeki tek başına imza edenin, suçun faili olması mümkün değildir.⁹⁹ Ancak müşterek hesabın diğer sahiplerinin açık veya örtülü biçimde izinleri varsa, çeki imza eden suçun faili ve diğer müşterek hesap sahipleri de iştirak eden olarak sorumlu olur. Uygulamada Yargıtay tarafından dolandırıcılık suçu kabul edilmemekle beraber, çek hesabını

⁹⁹ ERİŞ, s. 836.

tek başına kullanmaya yetkili olmayan kişinin, yetkili olduğu görünümüyle çek hesabı üzerine çek keşide etmesi dolandırıcılık olarak kabul edilmelidir. Bunun kabul edilmemesi halinde TCK'nın dolandırıcılıkla ilgili 503. maddesinde bu konuda yeni bir düzenleme yapılması sağlanmalıdır.¹⁰⁰

Hesap sahibi gerçek kişi veya kişiler temsilci aracılığıyla da çek keşide edebilirler. Her şeyden önce vekilin çek keşide etme yetkisi olmalıdır. Yetkili vekilin çek keşide etmesi ve bu çekin karşılıksız çıkması halinde yetkili vekil ve çek hesabı sahibi iştirak halinde suçun faili kabul edilir.¹⁰¹ Vekil veya temsilci yetkili değilse, bu halde hesap sahibinin açık veya örtülü olarak izin vermiş olduğu anlaşıldığı takdirde yine her ikisi de suçun faili olur. Eğer vekil özel ihtiyacı için çek düzenlemiş ise, bu halde hesap sahibi sorumlu olamayacağı gibi, vekil de çek hesabı yönünden sorumlu olamaz ve koşulları varsa dolandırıcılık suçunun işlendiği ve hatta sahte evrak düzenleme suçu olarak da kabulü mümkündür. Hukuki sorumlulukta ise, imza sahibi yetkisiz vekil ise kişisel olarak sorumlu olur ve fakat çek hesabıyla ilgisi olmadığı için bu hesaba karşı herhangi bir işlem yapılamaz.

¹⁰⁰ ERİŞ, s. 837.

¹⁰¹ NUHOĞLU, s. 260.

4.2.3.2 Tüzel Kişilerin Çek Sahibi Olması

Çek hesap sahibi tüzel kişi, yani ticaret ortaklıkları, kooperatif, dernek veya benzeri topluluklar olabilir. Tüzel kişinin organı olan yönetim kurulunun düzenleyeceği çekler tüzel kişiliği bağlar ve çek karşılıksız çıkarsa imza sahibi yönetim kurulu üyeleri sorumlu olurlar. Bu yetki bir veya bir kaç üyeye veya murahhas üyelere verilebilir. TTK'nın 321. maddesi uyarınca özel bir yetkilendirme söz konusu değilse, yönetim kurulu üyelerinin herhangi ikisinin imzaladığı çek ortaklığı bağlar ve çek karşılığı yoksa bu iki üye ve ayrıca tüzel kişilik sorumlu olur. Bunlarda sadece birisinin imzası ile çek düzenlenmesi halinde bu çek ortaklık yönünden geçersizdir. Ancak bu çekten dolayı ortaklık yararlanmış ise bu çek geçerli olur ve hem çeki imza eden ve hem de yararlanan anonim ortaklık karşılıksız çek suçunun faili olur. Tüzel kişiliğin yararlanmaması halinde, tek imza sahibi karşılıksız çek suçunun faili olamaz. Ancak dolandırıcılık veya sahtekarlık söz konusu ise bu eylemden dolayı cezalandırılır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, tüzel kişiliğin sorumluluğunun doğabilmesi için çekin onun yararına keşide edilmesi gerekmektedir. Faaliyet alanına giren ilişki sebebiyle keşide edilen çek, tüzel kişinin yararına keşide edilmiş sayılır, yoksa tüzel kişinin gerçekten bir yararının oluşması beklenmez.¹⁰²

¹⁰² NUHOĞLU, s. 261.

Tüzel kişinin organını oluşturan kişiler çek düzenlenmesi bakımından vekil atayabilirler. Verilecek özel yetki ile görevlendirilen vekiller sorumlu olabileceği gibi tüzel kişilik de cezai yönden sorumlu olur.

Vekiller kişisel yararları için çek düzenlemiş ise bu durumda tüzel kişilik hukuki yönden ve cezai yönden sorumlu olmaz.

Hesap sahibi olan anonim ortaklığın çekinin karşılıksız çıkması halinde tüzel kişi, yönetim kurulu üyesi ve onun yetki verdiği vekile karşı ceza davası açılmaktadır.

Bu halde yararlanan tüzel kişilik ve onun organı olan yönetim kurulu üyesi veya üyeleri ve bu üyenin yetki verdiği vekilin sorumlu tutulması gerekir.

Özet olarak,

- Gerçek hesap sahibi veya hesap sahipleri çek düzenlemiş ise bu kişiler,
- Gerçek hesap sahibi veya hesap sahipleri vekilleri çek düzenlemiş ise hem hesap sahibi ve hem de vekiller,
- Tüzel kişilerde organ ve yararına işlem yapılan tüzel kişiler,
- Tüzel kişi organ vekillerinin düzenlediği çeklerden vekiller aleyhine karşılıksız çek suçu oluşur.

4.2.4 ŞİKAYET HAKKI

Karşılıksız çek keşide etme suçu şikayete tabi bir suçtur.

Çek Kanununun 16b-1. maddesi uyarınca şikayette bulunabilecek kişiler şunlardır:

- Hamil,
- Çeki elinde bulundurmaları koşulu ile ödemede bulunan ciranta
- Kanuni veya akdi teminatı nedeniyle tam ödemede bulunan banka.

Karşılıksız kalan bir çeki müracaat hakkı kapsamında ödemesi mümkün olan avaliste şikayet hakkının tanınmaması hatalı olmuştur.¹⁰³ Muhatap banka aynı zamanda makbuz hükmünde sayılmayan bir ciro ile çekte yetkili hamil sıfatını kazanması halinde karşılıksız kalan bir çeki ilişkin olarak hamil sıfatıyla şikayet hakkını kullanabilir.

Yargıtay Kararları uyarınca, şikayette bulunan kişi bakımından dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.¹⁰⁴

- Şikayette bulunan kişi hamil ise, hamilin TK madde 702'de açıklandığı üzere yetkili ve yasal hamil olması gerekmektedir.
- Şikayette bulunan kişinin çek arkasındaki ciro sıralaması içinde imzası bulunması gerekmektedir.

¹⁰³ KENDİGELEN s. 321.

¹⁰⁴ KENDİGELEN s. 320.

- Ciro sıralamasında kopukluk bulunması ve hukuka uygun bir yolla çek hamili olmayanların şikayet hakları yoktur.

Şikayet hakkı, düzeltme hakkının kullanılması için öngörülen sürenin dolduğu tarihte; ihtiyati tedbir veya ödeme yasağı nedeniyle ibraz süresi içinde ibraz olunmasına rağmen hakkında işlem yapılmayan çeklerde ise tedbir kararının ya da ödeme yasağının kalktığı tarihte doğar. İleri tarihli çeklerde, üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ibraz edildiğinde karşılığı yoksa karşılıksız çek suçu gerçekleşmiş olacak, ancak hak sahibi çek üzerinde yazılı keşide tarihine göre hesaplanacak ibraz süresinin bitimi ve bunu izleyen on günün dolmasını bekledikten sonra düzeltme hakkı kullanılmazsa şikayette bulunabilecektir. Arkan'a göre, bu şekilde şikayet hakkının kullanılabilmesi gereksiz biçimde geciktirilmiş olmaktadır.¹⁰⁵

8. maddeye göre düzeltme hakkının kullanılması ya da düzeltme hakkının kullanılması için öngörülen sürenin geçmesinden sonra - dava açılmadıkça - çek tutarı veya karşılıksız kalan kısım ile %12 tazminatı ve ibrazdan ödeme tarihine kadar geçen süre için gecikme faizinin de ödenmesi (madde 16c/b) halinde şikayet hakkı kalmayacaktır.

¹⁰⁵ ARKAN, s. 20; MOROĞLU, Erdoğan: "3167 Sayılı Çek Kanununda 4814 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler" Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşa İçin Armağan, Ankara 2004, s. 535.

Bu hallerin dışında dava açılmasından ya da hüküm verilmesinden sonra, kademeli olarak artan oranlarda tazminat ödemek suretiyle ceza davasının düşmesini sağlamak da mümkündür (madde 16c/2,3). Hükümün kesinleşmesinden sora ise, çek tutarı veya karşılıksız kalan kısım ile %20 tazminat ve gecikme faizinin ödenmesinin, hükmün bütün cezai sonuçları ile birlikte ortadan kalkmasına neden olacağı gösterilmiştir (madde 16b/3).

Çek Kanununda şikayette bulunmaya ilişkin olarak özel bir düzenleme öngörülmediği için yeni TCK 73/1 uyarınca altı aylık süre uygulanacaktır.

4.2.5 KARŞILIKSIZ ÇEK KEŞİDE ETME SUÇUNUN MÜEYYİDELERİ

4.2.5.1 Ağır Para Cezası

Çek Kanunu'nun 16. maddesi uyarınca karşılıksız çek keşide etme suçu için öngörülen ceza *ilk defasında* çek bedeli tutarı kadar ağır para cezasıdır. Ancak bu ceza seksen milyar liradan fazla olamaz. Bu miktar 01.03.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanununun ek 2'nci maddesi uyarınca her yıl artırılabacaktır. ERIŞ'e göre bu sınırlama tamamen yanlıştır.¹⁰⁶ Çünkü bu düzenlemenin sonucu olarak çek alacaklıları çekleri en çok bu miktar üzerinden yazdıracaklardır. Yani

¹⁰⁶ Karşılıksız çek için öngörülen 80 milyar ile sınırlı para cezasının yüksek bedelli çekler bakımından önleyici etkisini önemli ölçüde yitireceği hakkında Bkz. MOROĞLU, s. 538.

borcu bölerek birden fazla çek yazdıracaklardır.¹⁰⁷

Karşılıksız çek keşidesi eylemini ilk kez işleyenler bakımından yaptırımın çek bedeli kadar nispi (kamu) para cezası olarak belirlenmesi 4814 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle kabul edilmiştir. 4814 sayılı Kanun'un gerekçesinde, bu suçu ilk defa işleyenler hakkında hürriyeti bağlayıcı ceza yerine para cezasının uygulanmasının "ekonomik suça ekonomik ceza ilkesine uygun olduğu belirtilmektedir. Yaptırım olarak kamu para cezası kabul edilmesi nedeniyle 647 sayılı "Cezaların İnfazı Hakkında Kanun"un para cezalarının infazına, para cezalarının taksitle ödenmesine ve ödenmeyen para cezalarının hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilmesine ilişkin hükümleri uygulanacaktır.¹⁰⁸ Arkan'a göre, karşılıksız çek suçu için para cezası getirilmesi uygun olmamıştır.¹⁰⁹ Öncelikle, "ekonomik suça ekonomik ceza verilmesi" düşüncesi genel kabul görmüş bir düşünce değildir.¹¹⁰ Nitekim, Karayalçın, Türkiye'de özellikle piyasaya karşılıksız çek çıkaranların çek tutarını ödeyecek durumda olmadıklarını, bu kişilere sadece para cezası verilmesinin etkili bir önlem olmayacağını dolayısıyla hapis cezasının arttırılması gerektiğini dile getirmiş bulunmaktadır.¹¹¹ Diğer yandan, Anayasa'nın 38. maddesine eklenen VIII. fıkra da, karşılıksız çek düzenleyen

¹⁰⁷ ERİŞ, s. 840.

¹⁰⁸ NUHOĞLU, s. 265.

¹⁰⁹ ARKAN, s. 21; Aynı görüşte MOROĞLU s. 538.

¹¹⁰ 4814 sayılı Kanun'un Genel Gerekçesinde ileri sürülen "çağdaş ceza hukukunda ekonomik suça ekonomik ceza ilkesinin benimsendiği" iddiasının modern ceza hukuku yanında Türk Ceza Hukuku kuralları ile de doğrulanmayan bir iddia olduğu konusunda Bkz. MOROĞLU, s. 533.

¹¹¹ Karayalçın'ın , AİHS ve Anayasa m. 38 f.8 Açısından Ödenmeyen Para Borçlarında Yaptırımlar Sempozyumu, Ankara 2001, s. 48'deki konuşması.

kişiy e hürriyeti bağlayıcı ceza verilmesine engel değildir.¹¹² Nitekim Anayasa Mahkemesi, 11.12.2002 tarih ve E:165, K: 195 sayılı Kararında¹¹³ karşılıksız çek suçu için hapis cezası verilmesini öngören eski 16. maddeyi, hiç kimsenin yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirmemesinden dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağını öngören Anayasa'nın 38/VIII hükmüne aykırı bulmamıştır.¹¹⁴ Anayasa Mahkemesi kararında, çekin temel ilişkideki sözleşmeden bağımsız olarak kambiyo hukukuna özgü borç doğuran özel bir havale olduğu ve bu nedenle Anayasa'nın 38/VIII. maddesi kapsamında değerlendirilemeyeceği görüşüne yer verilmiştir.

Çek Kanunu'nun 16/1. maddesi uyarınca, çek karşılıksız çıkmış ise, bu kısmın miktarı ne olursa olsun çek keşidecisi çek üzerinde yazılı miktarın tamamı kadar ağır para cezası ile cezalandırılacaktır. Diğer bir ifade ile, kısmi ödeme veya yasal ödeme miktarı dikkate alınmaksızın çek üzerinde yazılı miktar esas alınacak ve keşideci bu yazılı miktar kadar ağır para cezasıyla cezalandırılacaktır. 16. maddedeki düzenleme ile, kısmi ödenen kısım yönünden de çek keşidecisine ceza verilmesi hak adalet ve hukuk siyasetine uygun değildir.¹¹⁵ Çekin bir kısmının karşılığı çıkmış ve bu kısım hamil tarafından tahsil edilmişse, ödenen kısım çek bedelinden tenzil edilerek geriye kalan çek bedeli

¹¹² MOROĞLU, s. 539,540.

¹¹³ RG,26.4.2003, S. 25090.

¹¹⁴ Bkz. Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin 26.9.1995 gün, E:1995/18, K:1995/50 sayılı ve 21.11.2002 gün , E:2001/408, K:2002/98 sayılı Kararları.

¹¹⁵ ERİŞ, s. 840; ARKAN s. 21.

üzerinden çek keşidecisinin cezalandırılması gerekmektedir.¹¹⁶ Peki, hamil, kısmen karşılıksız çıkan çek bedelini almamış ve yasal ödemeyi de kabul etmemiş ise, ağır para cezasının ne kadar olacaktır? Bilindiği üzere, Çek Kanunu'nun 5. maddesi uyarınca, hamil kısmi ödemeyi veya banka tarafından yapılan yasal ödemeyi kabul etmek zorunda değildir. Çek hamilinin kısmi karşılığı almadığı durumlarda, cezadan bir indirim gerekliliği tartışılabilir. Ayrıca yasal ödeme yönünden de bir ödeme yapılmamışsa, yani hamil çek için bir yasal karşılık almamışsa bunun da çek bedelinden indirilmemesi gerekmektedir.¹¹⁷

Arkan'a göre, bu tartışmaların giderilmesi için, hamilin kısmi karşılığı almayı reddedemeyeceği ve bundan sonra cezanın çek bedelinin açık kalan kısmı üzerinden ceza verileceği şeklinde düzenleme yapılması daha uygun olacaktır.¹¹⁸

4.2.5.2 Hapis Cezası

Yukarıda açıklandığı üzere, karşılıksız çek keşide etme suçunun ilk defa işlenmesi halinde uygulanan yaptırım, ağır para cezasıdır. Ancak çekte olan güvenin korunması ve cezanın etkinliğinin sağlanması açısından tekrerrür halinde, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası verilmektedir. Ancak karşılıksız çek keşidesinde hapis cezasının uygulanmasına imkan veren tekrerrür halinin

¹¹⁶ ERİŞ, s. 840.

¹¹⁷ ERİŞ, s. 840.

¹¹⁸ ARKAN, s. 21.

fiilen gerçekleşmesi imkan dahilinde görülmemektedir.¹¹⁹ Nitekim kanunda “mükerrir” ibaresinden neyin kastedildiği açıkça belirtilmediğinden hapis cezasının uygulanması bakımından ceza hukukundaki tekerrüre ilişkin hükümlere başvurulacaktır.¹²⁰ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 58/1 maddesi uyarınca karşılıksız çek keşide etme suçunda tekerrürden bahsedebilmek için öncelikle karşılıksız çek nedeniyle verilen para cezasına ilişkin kararın kesinlik kazanması şarttır. Bir diğer ifadeyle karşılıksız çek keşide edilmesi nedeniyle verilen para cezasına ilişkin kararın kesinleşmesinden sonra işlenen karşılıksız çek keşide etme suçları bakımından tekerrürden söz edilebilecektir. Para cezası ile birlikte belirli bir süre çek hesabı açtırmaktan da yasaklanacak olan keşidecinin ilke olarak bu yasaklılık döneminde çekle işleyen bir hesap açtırması mümkün değildir. Bu nedenlerle öngörülen hapis cezasına ilişkin hükmü uygulanma kabiliyeti hemen hemen hiç yoktur.¹²¹ Belirtmek gerekir ki TCK’nın 58/2-b hükmü uyarınca tekerrür hükümlerinin uygulanabilmesi açısından öngörülen süre para cezalarında infazdan itibaren 3 yıl olarak belirlenmiştir; bu süre geçtikten sonra işlenen suçların artık tekerrür kapsamında kabul edilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Oysa çek keşide etmekten yasaklılık açısından mahkemece 1 yıl ile 5 yıl arasında bir sürenin belirlenmesi söz konusudur. Dolayısıyla mahkemece 3 yılın altında bir süre için çek hesabı açtırmanın yasaklanması halinde bu sürenin dolmasından sonra karşılıksız çek

¹¹⁹ MOROĞLU, s. 537.

¹²⁰ KENDİGELEN, s.315.

¹²¹ YENİDÜNYA, Ahmet Caner : Açıklamalı-Gerekçeli-Karşılaştırmalı Yeni Çek Kanunu, İstanbul 2003, s.29; KENDİGELEN s. 315; NUHOĞLU s. 266.

keşide edilmesi durumunda tekerrür hükümlerinin ve hapis cezasının uygulanması gündeme gelebilir.¹²²

4.2.5.3 Çek Hesabı Açtırmanın Yasaklanması

Çek Kanunu'nun 16/3. maddesi uyarınca, karşılıksız çek keşide etme suçunun işlenmesi halinde mahkeme ayrıca işlenen suçun niteliğine göre bir yıl ile beş yıl arasında belirleyeceği süre için hesap sahiplerinin ve yetkili temsilcilerinin çek hesabı açtırmalarının yasaklanmasına karar verir. Yasaklama kararı bütün bankalara duyurulmak üzere Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasına bildirilir. Yasaklama süresinin bittiğinin bankalara bildirilmesine ise gerek yoktur ¹²³.

Çek Kanunu madde 16/3'ün "Mahkeme ayrıca ... çek hesabı açtırmalarının yasaklanmasına karar verir" şeklindeki açık ifadesi karşısında, karşılıksız çek keşide edilmesi durumunda yasaklama kararının alınması mecburi olup; hakimnin takdirine bağlı değildir.¹²⁴ Yargıtay da, karşılıksız çek keşide etme suçuna ilişkin olarak sanık hakkında bir ceza verildiği takdirde, kararda çek hesabı açılmasına ilişkin yasağa da yer verilmesi gerektiğini, bir başka ifadeyle sanık hakkında ayrıca yasaklılığa ilişkin bir hüküm tesisinin de şart olduğunu açıkça vurgulamaktadır.¹²⁵

¹²² KENDİGELEN, s. 315.

¹²³ ÖZTAN, s. 323.

¹²⁴ ÖZTAN, s. 323; NUHOĞLU, s. 266.

¹²⁵ Yargıtay 10. CD'nin 05.02.1992 tarih ve 91-1521/411 sayılı Kararı.

Çek Kanunu 16/3 kapsamında mahkeme kararı ile belirlenen yasaklama süresi içinde çekle işleyen hesap açtırılması bağımsız bir suç olarak kabul edilmiş¹²⁶ ve bu fiil için hesap sahibi açısından hürriyeti bağlayıcı ceza, hesabı açan bankalar açısından ise para cezası öngörülmüştür. Çek Kanunu'nun 13/2. maddesi uyarınca, hakkında mahkeme tarafından verilmiş yasaklama kararı bulunan kimse, yasaklılık süresi içinde çek hesabı açtırırsa bir yıldan beş yıla kadar hapis cezasına mahkum edilecektir. Hakkında yasaklama kararı verilmiş kişilere yasaklama süresi içinde çek hesabı açan bankalara ise bir milyar liradan beş milyar liraya kadar ağır para cezası verilecektir.

4.2.5.4 Çek Defterlerini Geri Vermek Mükellefiyeti

Çek Kanunu'nun 7. maddesi uyarınca keşide ettiği bir çek karşılıksız kalan hesap sahibi muhatap bankanın yapacağı ihtar üzerine kendisine ait bütün çek defterlerini aldığı bankalara iade etmekle hükümlü tutulmuştur. Bu madde ile öngörülen iade yükümlülüğü sadece ihtar yapan ilgili muhatap bankaya ait değil, hesap sahibinin elindeki bütün çek defterlerine yöneliktir.¹²⁷

Çek Kanunu'nun 13. maddesi uyarınca hesap sahibinin muhatap banka tarafından yapılan ihtar aldığı veya almış sayıldığı tarihten itibaren 10 gün içerisinde geçerli bir sebebe dayanmaksızın çek defterlerini geri vermemesi ağır

¹²⁶ KENDİGELEN, s. 327.

¹²⁷ GÜNGÖR , Şener / KAYA Mustafa : 4814 Sayılı Kanunla Değişik Çek Suçları, Açıklamalar-Kararlar-İlgili Mevzuat, 2. Bası, Ankara 2004, s. 157.

adli para cezasını gerektiren bir suç olarak nitelendirilmiştir. Bu madde uyarınca ilgili bankanın ihbarı üzerine çek defterlerini geri vermeyenlere 350 milyon liradan 3 milyar liraya kadar ağır para cezası verilecektir. 7. maddeye göre yapılacak bildirimde çek defterlerinin iadesi gereğine açıkça işaret edilmesi gerekmektedir. Aksi halde çek defterlerini geri vermeyen hesap sahibi hakkında 13/1. maddeye göre ağır para cezasına hükmolunamaz.¹²⁸

Çek Kanunu madde 7 uyarınca muhatap banka, çek defterlerinin iade edilmesine yönelik ihtar Çek Kanunu madde 8’de öngörülen sürenin bitiminden itibaren başlayacak 10 günlük süre içerisinde yapmak zorundadır. Çek Kanunu madde 8’de ise hesap sahibine çekte yazılı keşide gününe göre hesaplanacak ibraz süresinin bitiminden itibaren en geç 10 gün içerisinde çekin karşılıksız kalan kısmını, yüzde 10 çek tazminatı ve ödeme gününe kadar hesaplanacak gecikme faizi ile birlikte ödemek suretiyle “düzeltme hakkını kullanma” imkanı tanınmıştır. Bu düzenleme kapsamında, düzeltme hakkını kullanan hesap sahibinin çek defterlerini iade etmek zorunda bulunmadığı ve çek defterlerinin iadesine yönelik olarak banka tarafından bir ihtarın yapılmasına da gerek olmadığı sonucuna varılmaktadır.¹²⁹

¹²⁸ ARKAN, s. 12.

¹²⁹ KENDİGELEN, s. 330 ; TEOMAN Ömer: Çek Yasası ve Getirdiği Yenilikler, İstanbul 1987, s.14-15.

Çek defterlerinin süresinde iade edilmemesi geçerli bir sebebe dayanıyorsa suç için öngörülen ceza uygulanmayacaktır. Süresinde iade etmemeye ilişkin mazeretin geçerli olup olmadığını uyuşmazlık halinde hakim takdir edecektir.¹³⁰

Deprem, yangın, su baskını gibi objektif nitelik taşıyan nedenlerin yanı sıra hastalık, çeklerin kullanılması ya da temsilcide bulunması gibi subjektif nitelik taşıyan nedenler geçerli sebep sayılmaktadır.

¹³⁰ KENDİGELEN, s. 330.